

GÁRDONYI GÉZA

FEKETE NAP

**TÖRTÉNET A SZABADSÁGHÁBORUBÓL
3 FELVONÁSBAN**

SZEMÉLYEK:

Moháriné
Sándor, a fia
Berta, Sándornak a felesége
Ezredes (Honvéd)
Hadnagy
Örmester
Káplár
Marci, honvéd
Plébános
Káplán
Lencsi, cseléd
Bíró
Kisbíró
Kisköre
Kákó
Pikles
Lütyő
Kecsege
Pista
Mayer, kapitány
Gimpel
Weiss
Fröhlich
Gutmann
Schwarz
Funkel Kristóf
Adler
Wagner
Ezredes (Osztrák)
Tikiné
Tikiné fia

| cigányok
|
|

Honvédek, szoldátok, népfelkelők, nép.

Történik 1849. tavaszán.

ELSŐ FELVONÁS.

(Jómódú parasztház udvara. Jobbfelől országút. Az országúton kőkereszt, a jobb sarkon. A kőkereszt annyira elől áll, hogy felerészben a kárpit takarja. Az udvaron asztal, székek. Oldalt gúlába rakott puskák. A házon két ajtó. A nézőtér melletti a konyhaajtó, a belső szobaajtó. A utóbbi ajtó mellett gyökérből font régi karosszék. A falon üres kalitka. A színen hever egy vasvilla és egy ásó. A ház belső sarkánál pince áll. A festett háttér: dombos vidéken akácfás falu.)

I.

Sándor, Berta, Cigányok. Örmester, Bíró, Honvédek.

(A honvédek az asztalnál ülnek. Moháriék szolgálnak nekik. A cigányok éppen véget cifrának.)

ÖRMESTER: *(Fölveszi a poharat.)* No de most már takarodunk: Isten éltesse a ház kedves asszonyait, gazdáját. Adja vissza százsorosan a tyúkot, csirkét, amit elköltöttünk. Borát meg ezerszeresen, hogy még a ludak is borban úszkáljanak. Köszönjük a szíves jóltartást. És ha majd a békeséges napokban találkozunk, akkor is hálásan szorítjuk meg a kezöket. *(Kezet szorít Sándorral és Bertával.)*

CIGÁNYOK: *(Tust zendítenek.)*

BÍRÓ: *(Méltóságos öreg ember. Kissé kapatos. A kezében pohár.)* Erre gyűjjenek majd visszafelé is. Ameddig én bíró vagyok, van széna, van abrak. Mer én csak aszondom: embörök! avval mögvan mindön! *(Iszik.)*

SÁNDOR: *(Parasztos posztónadrágban, ingujjban, hajadon fővel.)* Szívesen adtunk mindent. *(Poharat vesz fel.)* Isten vezérelje dicsőségre azt a zászlót, amely egy éjjel az én portámon pihent. Bár alatta mehetnék én is veletek a német ellen, rác ellen, mindenki ellen, aki az országunkat pusztítja.

1. HONVÉD: *(Öreg.)* Hát mér nem jösz?

SÁNDOR: Asszonyokra hagyjam-e a házat? Itt az országút. Erre özönlik minden csürhe! A német is meglássák átjön a mi falunkon.

BÍRÓ: De mán azt nem engedjük! Míg én bíró vagyok...

BERTA: Az én uram nem hagyhat el bennünket.

2. HONVÉD: *(Balra az út felé kiált.)* Új harcosok! Éljenek!

MIND: *(Lelkesülten.)* Éljenek! Éljenek!

ÖRMESTER: *(Eléjök megy az érkezőknek.)*

II.

Előbbiek. Kisköre, Hat fia, Három bérese.

(Bal előtérből jönnek. Az apa öreg fehér szakálú ember, magyar ruhában, fiai szintén magyarruhás emberek. A legfiatalabb tizenöt éves. A három béres szűrös, gatyás ember. Valamennyi kardos. A béresek kardja rozsdás Rákóczi-kori.)

KISKÖRE: *(Peckesen, minden szót hangsúlyozva.)* Kisköre Balog István vagyok. Már nem nézhetem tovább hazám pusztulását. Ezek a fiaim. Ezek a szolgálaim. Kinél kell jelentkezniem?

MIND: Éljenek! *(Kezelnek velök.)*

ÖRMESTER: Nálam is lehet jelentkezni, de ihol az ezredes úr.

III.

Előbbiek. Ezredes. Néhány tiszt.

(Jobb háttérből jönnek.)

EZREDES: *(Rendelkező hangon egy tiszthez a beszélgetést folytatva.)* Ha a híd felől semmit se jelent az őrség, el kell menni a nyárfaligetig. Az előőrsök ne bocsátkozzanak harcba. Visszavonulunk a hídig. Az a fő, hogy a hidat megtartsuk. *(Kiskörére néz.)*

ÖRMESTER: Jelentem ezredes uram, új harcosok érkeztek.

KISKÖRE: A nevem...

EZREDES: *(Kezet nyújt.)* A neve: derék hazafi. Ezek a fiaim?

KISKÖRE: Mind a hat.

EZREDES: Ez is jön, ez a legkisebb?

KISKÖRE: Tizenötéztendős. Dabolni tud.

EZREDES: Nem félsz fiam?

6. FIÚ: Apám nem úgy nevelt!

EZREDES: Volt katona, bátyám?

KISKÖRE: Napóleon ellen harcoltam Győr alatt.

EZREDES: Mi volt a rangja?

KISKÖRE: Hadnagy voltam.

EZREDES: *(Egy tiszthez.)* Főhadnagyi ranggal beirandó.

Ti fiúk egyelőre közlegények vagytok. *(A szolgálához.)* Veletek is kezet fogok, derék honfiak. Az uratok csapatába lesztek beosztva. *(Kisköréhez.)* Itt mingyárt felesküsznek.

1. HONVÉD: *(A zászlót odaviszi.)*

SÁNDOR: *(A hatodik fiúhoz kerül hátulról lelkesülten.)* Mi neve kis úrfi? *(Kezet szorít vele.)*

6. FIÚ: Sándor.

SÁNDOR: Engem is úgy hírnak. *(Káprázó szemmel nézi.)*

EZREDES: *(Előmondja az esküt.)* Esküszöm az egy élő Istenre, - hogy hazámnak ügyéhez, - hazám e hadi zászlójához, - hű maradok, - Isten engem úgy segítjen!¹

SÁNDOR: Nézd Berta: milyen fiatal! és az milyen öreg.

BERTA: *(Elvonni igyekszik.)* Édesanyánk hívja. Gyöjjön.

IV.

Előbbiek, Moháriné.

MOHÁRINÉ: *(A házból lép ki. Jobb kezében bot. Balkézt leánykát vezet. Vak. Erős, ősi, méltóságos alak. A beszédekre figyelve jön.)*

KISKÖRE: Büszke vagyok rá, hogy ezredes úrnak esküdtem fel.

EZREDES: Én is büszke vagyok arra, hogy ilyen ember csatlakozik a zászlómhoz. Némelyik fiatal leszáll a lóról és kuckóba húzódik, az öreg meg leszáll a kuckóból és felkötö a kardot.

BÍRÓ: Én is felkötöm az istenfáját neki! *(magát javító hangon.)* Decsak itthon.

MOHÁRINÉ: *(Ijedten.)* Sándor, gyer ide! A dolmányod rajtad van-e? Meghülsz! *(Mozdulataiból látszik, hogy Bertát és Sándort kérdezi.)*

SÁNDOR: Rajtam van. *(Nincs rajta.)*

EZREDES: *(Szalutál Kiskörének.)* Főhadnagy úr, csatlakozzék hozzám. *(A honvédekhez.)* Fiúk, az ellenség közeledését már tegnap jelezték. Egyesülnünk kell még ma a főhaddal. Csöndes menetelést tovább indulunk. *(A tisztekkel el balra, utánok Kisköréék és a zászlós.)*

CIGÁNYOK: *(A Rákócit rázendítve követik őket be a faluba.)*

V.

Sándor. Berta. Moháriné. Honvédek.

MOHÁRINÉ: No már elhagynak bennünket?

ÖRMESTER: Csak épp meghálásra szálltunk be nagyasszonyom. Bár itt pihenhetnénk legalább egy hétig.

1. HONVÉD: Majd megpihenünk a koporsóba.

ÖRMESTER: Am má nem sokat ér bátya. Pihenni csak kancsó mellett lehet.

1. HONVÉD: Te még ott is innál?

HONVÉDEK: *(Öltögetik a borjút, a fegyvert.)*

MOHÁRINÉ: Sándorkám. Hozd fel nekik még azt a harmincadiki jó óbort.

BÍRÓ: Azt, azt! Hát van még belüle?

¹ A teljes esküszöveg, amely Gracza II. kötetének 16. lapján van, hosszú lenne színpadon, azért rövidítettem meg.

SÁNDOR: Hisz abból nincs már édesanyám!

BERTA: Nem megittuk a lakodalomban? *(Mosolygó arccal, halkán beszél neki: mozdulatával azt mondja, hogy kár lenne azt a bort előadni, hiszen a rendes is jó nekik.)*

MOHÁRINÉ: Egy üveggel van még lelkem. Ott van leghátul a pince sarkában, a jobb szögletben elásva. Igaz, hogy én tettem oda...

ÖRMESTER: Inkább egy kis pálinkát szeretnénk, ha vóna.

MOHÁRINÉ: Van, hogyne volna. Hozd fel mind Sándorkám. Minden honvédnak² töltsd meg a kulacsát, aki csak erre megy.

SÁNDOR: Hozom anyám. *(El a pincébe.)*

MOHÁRINÉ: Aztán csak verjék ki a németet, lelkem, hogy írmagja se maradjon itten. *(Leül az ajtó melletti karosszékre. A gyermek melléje ül a földre s bábúzik.)*

*Két lövés hangzik távolról. A honvédek pillanatra arra figyelnek.*³

LENCSE: *(Ijedten, halkán.)* Löttek...

ÖRMESTER: Megtesszük nagyasszonyom, csak ilyen jól tartsanak bennünket mindenütt.

BÍRÓ: *(Meghökkenve.)* Löttek! De talán csak nyúlra.

KÁPLÁR: *(A félszeme kendővel be van kötve. Az őrmesterhez.)* A mai nap se nyugszik el harc nélkül.

ÖRMESTER: Legfeljebb az előcsapatot látjuk.

1. HONVÉD: Dejszen őrmester öcsém, ahol a lába, ott mán a dereka is.

ÖRMESTER: Akkor se mi futunk öreg!

1. HONVÉD: Hát biz én nem is szaladgálok.

BÍRÓ: Csak nem jönnek tán ide?

SÁNDOR: *(Visszatér két pintes üveggel. Egyiket a honvédeknek nyújtja. A másiktól maga töltöget a kulacsokba.)*

ÖRMESTER: *(Mohárinénak.)* Isten áldja meg kedves, jó nagyasszony. *(Kezet fog vele, Bertával is.)* Isten áldja meg mindnyájokat! *(Sándornak.)* Nohát nekem is... *(Tölt.)*

A színen jobbról balra honvédek mennek át felszerelten.

1. HONVÉD: *(A ház népéhez.)* Isten áldja meg mindnyájokat.

BÍRÓ: *(Kis lapos üveget von elő a bekecséből.)* Nekem is Sándor.

KÁPLÁR: *(Mohárinénak kezet csókol.)* Megcsókolom a kezét lelkem, mert nekem is ilyen öreg, világtalan édesanyám van otthon, szegény.⁴

MOHÁRINÉ: *(Szemrehányón.)* És te elhagytad öt fiam?

KÁPLÁR: Kettőnknek most már egy lesz a szemünk... ha ugyan ezzel az egy szemmel is hazakerülhetek.

² A nép így beszél *honvédnak*, *honvédot* stb., tehát ne tűnjünk azon, mért van ez a szó kétféleképpen ragozva ebben a drámában.

³ Kérem a vidéki színházak rendezőit: ne a kulissza mögött lövessenek, hanem a színház mögött.

⁴ Férfiasan mondja, nem szentimentális nyávogással. Tehát szemét ne forgassa, nyakát se nyújtogassa.

MOHÁRINÉ: Nem lett volna szabad őt elhagynod. Lásd, az én fiam is ment volna hadba...
(Áldón nyújtja rá a kezét.) Isten oltalmazzon. Isten vezessen vissza hozzá.

ÖRMESTER: *(Jobbra kiált csodálkozva.)* Mi az? Mi az?

VI.

Előbbiek. Egy szuronyos közkatona, Később Marci és 4. Honvéd:

(Szuronyok között bekísérik jobbról az országúton Schwarzot. Schwarz fején honvédcsákó van és atilla. A hátán borjú. A keze hátra van kötve.)

MARCI: Jelentem őrmester uram, nímötöt fogtunk.

ÖRMESTER: Kém ez, az istenfáját!

BÍRÓ: Haj! Istentelen gazember!

MARCI: Olyanféle jelentem alásan. Hatodmagával lapult a kukoricásban.

ÖRMESTER: Ájnye a Pilátusát!

3. HONVÉD: Oszt mind a hatan így vótak ötözve...

MARCI: De hogy csak minket küttek oda, én mingyárt megbúzöltem, hogy mondok ezek nem röndös miféléink.

MOHÁRINÉ: *(Fölkel. Szeme a kém felé mered.)*⁵ Oh, hogy az Isten égesse el!

ÖRMESTER: Be köll vinni az ezredes úrhoz.

3. HONVÉD: Itt jön a kapitány úr.

HONVÉDEK: *mind szalutálnak.*

BERTA: *(attól kezdve, hogy Schwarz belépett, gyakorta gondolkodva néz rá, mindaddig a jelenetig, amikor szóba áll vele.)*

VII.

Előbbiek. Kapitány:

(Jobbról jön sietve s vele egy hadnagy.)

MOHÁRINÉ: *(Fölkel. Örömmel.)* Isten hozta! Isten hozta kapitány uram! *(Bertához.)* Csináljatok helyet az asztalnál. *(Sándorhoz.)* Fiam hozd fel azt az egy üveg óbort.

SÁNDOR: *(menne, de Berta megelözi.)*

ÖRMESTER: Jelentem alásan kapitány uram, éppen most fogták ezt a kémet ezek az emberek.

KAPITÁNY: Láttam. *(Elinti a közellevőket, hogy vonuljanak hátra.)*

⁵ A vak szeme is olyan, mintha nézne, csakhogy a nézése vagy feljebb van, vagy oldaltabb. Színpadon a vakot játsszó színész mindig a fejek fölé nézzen.

3. HONVÉD: *(Széket visz a kapitánynak.)*

KAPITÁNY: *(Az előtér balsarkában.)* Ki vagy? *(Állva marad.)*

SCHWARZ: *(Reszketve.)* Szökevény vagyok az osztrák táborból.

KAPITÁNY: *(A honvédekhez.)* Vatassátok meg.

HONVÉDEK: *(Leütik Schwarz fejéről a honvédcsapót. Levonják róla a honvédatillát s a földre vetik a fegyverekre. Schwarzon az atilla alatt osztrák tiszt kabát van. Egyik katona a borjút kutatja át, a másik a szökevény zsebeit, cipőit.)*

KAPITÁNY: *(A motozás alatti gyors egymásutáni kérdésben.)* Hányan vagytok?

SCHWARZ: Csak egy század jött előre uram.

KAPITÁNY: Ulánusok?

SCHWARZ: Azok.

KAPITÁNY: Ki vezeti őket?

SCHWARZ: Kapitány Adolf Mayer.

KAPITÁNY: Mi a tervet ellenünk?

SCHWARZ: Azt nem tudhatom, uram.

MARCI: Ezt tanáltam a borjúbán. *(Másféldecis zöld üvegecskét nyújt át.)*

KAPITÁNY: Minek a méreg nálad?

SCHWARZ: Még Gödöllőn vettem el a falu bírójától. A kutakat akarta megmérgezni.

KAPITÁNY: Talán tik akartátok megmérgezni a mi kutainkat! *(A honvédeknek.)* Vessétek a tűzbe azt a mérget, nehogy valakinek a kezébe jusson.

3. HONVÉD: *(Megindul a konyha felé, de útközben átadja Sándornak.)*

MARCI: Ezek az iratok voltak a zsebében.

KAPITÁNY: *(Gyorsan átforgatja.)* Mered tagadni, hogy kém vagy?

SCHWARZ: *(Esdekelve.)* Nem vagyok uram. Ezt az atillát halottról vettem le. Nem tudtam, hogy benne van. *(Térdelve.)* Kapitány úr, ön nem lövethet agyon ártatlan embert! Nekem gyermekeim vannak... Hiszen tetszik látni, hogy magyarul van írva...

KAPITÁNY: A derékhad mennyire van?

SCHWARZ: Valahol a Tiszánál tart.

KAPITÁNY: Az előcsapat hol jár?

SCHWARZ: Az éjjel a Bogár-dülőben volt. Engem kémszemlére küldtek hatodmagammal.

KAPITÁNY: *(Őrmesternek.)* Fogva marad. *(A tisztnek.)* Az ezredes úrnak fogom jelenteni. Az ágyúkat azonnal indítsátok útnak. Csendes tovább vonulás!

BERTA: *(Tálcán bort nyújt át neki.)* Szolgálhatunk kapitány uram?

SCHWARZ: *(Felhúzza a cipőjét.)*

KAPITÁNY: Köszönöm. *(Felhajtja.)* Ajnye, de jó bor. *(Sándorhoz.)* Hol vetted?

SÁNDOR: Magunk termeltük.

BÍRÓ: Terem a mi falunkba uram mindenféle. Nem olyan krumpli-falu ez...

KAPITÁNY: *(Sándornak.)* Te nem véded-e a hazát? Egy óra múlva talán itt az ellenség és a gyermekedet felkoncolja. *(Távcsővel bal háttér felé néz.)*

SÁNDOR: *(Összerezzen s a további jelzésig összevont szemöldökkel néz maga elé.)*

MOHÁRINÉ: *(Ijedten felé fordulva.)* Az én fiam! Oh uram, ne vegyék el tőlünk!

BERTA: *(Hevesen.)* Mink állítottunk helyette... Két katonát... Kétszáz forintot adtunk a hazának...

MOHÁRINÉ: A Mohári nemzetség utolsója ő! Én nem bocsátottam.⁶ Mert négy fiam volt és két leányom, s mind felnőtten halt meg, többnyire szerencsétlenül. Most már ő érte reszketek. Érzem az ő feje fölött is a halál pallosát. Én nem bocsátottam! Engem vádoljanak érte!

Távoli trombitaszó: (Összehívó jel.)

KAPITÁNY: *(Mosolyogva vállat von. A tiszthez.)* Ugy látszik az előcsapat ránk merészkedett. Segítséget nekik! *(El. A tiszt és honvédek elsietnek, a falu felé.)*

MOHÁRINÉ: *(Izgatottan.)* Az ellenség jön? Szedjétek össze mindent! Rejtsétek a pincébe, a padlásra! *(Bemegy a házba.)*

LENCSI: Jaj a gyerek!

(Felkapja s ide-oda futkos vele, aztán befut a házba.)

BÍRÓ: Kidoboltatom, hogy az asszonyok, gyerekek menjenek ki a szőlőbe. *(Sietve el a faluba, - jobb háttér.)*

ÖRMESTER: *(A 3. közkatonának.)* Te csak őrizd itt ezt az embert. Később átkíséred a főtáborba. *(El.)*

BERTA: *(Ijedten Sándornak.)* Ne fussunk-e el a szőlőbe?

SÁNDOR: *(Felkapja a Schwarz szuronyos puskáját és komoran a háttér felé néz.)*

MARCI: Ne fussanak. Iszen nem jut a német ide.

BERTA: De hátha?

MARCI: Akkor is csak az ennivalón van az esze. Ne féljenek semmit.

SÁNDOR: *(Bertának.)* Ne hagyd el a hazát.

MARCI: Ne is. Ha ide talál jönni a nímöt, oszt nem talál senkit, hát betör a házba, oszt ragadoz, zsebel, de ha itthon vannak, csak aszongya, hogy cum essen, cum trinken! Akkor oszt zabál, hogy gebedjen meg. *(Legyint.)* Ne féljenek!

LENCSI: *(Egy öl ágyneműt emel ki az ajtón.)*

BERTA: Vidd vissza: iszen nincs baj.

LENCSI: *(Visszatér.)*

MOHÁRINÉ: *(Kilép, a kezében kézi kosár.)* Nincs baj? Sándorkám, hol vagy?

SÁNDOR: Nincs baj édesanyám. Viselkedjenek nyugodtan. *(Bertának átadja a mérget.)* Vesd ezt a tűzbe. *(Gondolkodó arccal, nyugtalanul sétál fel és alá.)*

BERTA: Majd délben Sándor. Most nincs akkora tűz.

⁶ Minthogy a színpadi magyar nyelvben az *én* mindig hangsúlytalan, figyelmeztetem a színészt, hogy nálam az *én* ige előtt mindig hangsúlyos. Tehát itt is.

MOHÁRINÉ: Mi az, fiam?

BERTA: *(Irtózva.)* Méreg anyám, még halálfej is van ráírva.

MOHÁRINÉ: Jaj, ásd el valahova!

BERTA: Az ám, de hátha a kutya kikaparja. Ide teszem délig, ebbe az üres kalitkába. Délben osztán tűzbe vetjük. *(Székre áll és a mérget felteszi.)*

SÁNDOR: Menjen be édesanyám, és vigyázzon a gyerekekre. *(Betuszkolja, s vele bemegy. A puskát az ajtó mellé támasztja útközben.)*

VIII.

Berta. Honvéd. Schwarz.

(A színen egy csapat honvéd megy át sietős menetelésben, bal előtérből a falu felé.)

BERTA: *(A honvédnak egy pohár szilvóriumot és kenyeret nyújt.)* Maga még nem reggelizett: fogja.

MARCI: Köszönöm. Nemcsak, hogy nem reggeliztem, de nem is ebédeltem, nem is vacsoráztam. Tegnap reggel óta nem abrakoltam én, galambocskám semmit. *(Leül a kém mellé és bicskát vesz elő.)* Ne féljenek, míg engöm látnak.

BERTA: Ha nem elég, hozok még! *(E beszélgetés alatt folyton a kémre néz.)*

MARCI: Én mög nem ijedek száz nímöttül se.

BERTA: *(Schwarznak. Csöndesen. Bizalmasan.)* Ösmer-e maga a németek közt egy Funkel nevűt?

SCHWARZ: *(Búsan. Rá se nézve.)* Lehet.

BERTA: Egy Funkel Kristóf nevűt? Kovácslegény volt nálunk.

SCHWARZ: *(Rá se nézve.)* Örmester.

BERTA: *(Élénken.)* Örmester? Már örmester? *(Rábámul Schwarzra. Kis szünet után az őrnek.)* A mi falunkban nőtt fel, a kovácsnál, a szomszédban, aztán elvitték. Tavaly beállt katonának.

MARCI: Honvédnak?

BERTA: Dehogy: osztrák katonának.

MARCI: *(Falatozva morog.)* Hogy a fene egye meg.

BERTA: *(A kémhez.)* Megházasodott? Tud róla valamit?

SCHWARZ: *(Vállat von.)*

Távoli trombita-jelek. Alig hallható távoli puskaropogás.

MARCI: *(Felugrik. A háttér felé figyel.)* Az ellenség. *(Nyugtalanul mozog.)* Az istenfáját: itt üljek?

Puskaropogás és trombitaszó fokozottabb erővel.

BERTA: *(Izgatottan.)* Harcolnak? Jaj Istenem! *(Befut.)*

IX.

Schwarz. Marci. Bíró. Kisbíró.

BÍRÓ: *(Sietve jön a faluból.)*

KISBÍRÓ: *(Sietve a bal előtérből.)*

BÍRÓ: Hol a pokolba jársz? Téged kerestetlek.

KISBÍRÓ: Itt jártam a...

BÍRÓ: Asszonyok, gyerekek menekülnek a szőlőbe! Ki köll dobolni, hogy maradjanak itthon, mer itthon biztosabb! *(A fejére csap.)* Haj, micsoda veszedelem!

KISBÍRÓ: Értem bíró uram. *(Elsiet a faluba.)*

MARCI: Bíró uram, álljon ide emmellé a kém mellé. Őrizzék meg egy kis ideig. Nem akarok a harcból kimaradni!

BÍRÓ: Jó jó, csak harcolj fiam!

MARCI: Legalább míg a gazda kijön. *(A fal mellett levő borjúba gyömöszöli a kenyeret. A borjút felkötöi.)* Hát a köpönyegem? *(Befut a konyhába.)*

X.

Bíró. Schwarz.

BÍRÓ: Hát te kecsketejen nevelkedett gazkutya német! Hogy merted az én falumba betolni ezt az ordináre pofádat. *(Ráütöget a birói pálcával.)* Nem tudod-e, hogy a kémeket felakasztják?

SCHWARZ: Nem vagyok én kém, bíró uram!

BÍRÓ: Minden bűnös azt mondja, de azért mégis rábizonyodik a gazság. Bár felkötnének, bár felakasztanának! Bezzeg rajtad a „félész”, hitvány! Bár a fületeket kitéphetném valamennyiteknek? *(Rázza a fülét.)* Nem tudtál otthon megmaradni? Ki bántott téged? Bántott téged a magyar? Mink nem rontottunk rá a fekete sárga országodra! Kell a kutyának a bécsi torony! Nekünk csak békesség kell, meg bor. Érted-e csavargó! Ugye most szepegsz? Ugye most szorít a bakkancs? Gazember! *(Elővonja a butykost és iszik.)* No itt van: igyál. Egyen meg az a kétfejű kappan! *(A szájához teszi a butykost és itatja.)*

XI.

Előbbiek. Marci. Schwarz. Cigányok.

MARCI: *(Köpönyegesen lép ki a konyhából.)* Hiába, nem merek elmenni, mert hátha ez a kém elszökik.

BÍRÓ: Őrzöm én, csak eredj!

MARCI: Látom. Éppen így szokás a kémet őrizni.

BÍRÓ: Hát neki is jólesik...

(A színen balról jobbra batyus asszonyok gyermekeket vezetve futnak.)⁷

(Cigányok köztük sietnek szintén a faluból.)

MARCI: Hé cigányok!

CIGÁNYOK: Tessen parancsolni.

(Távoli puska-zaj.)

MARCI: *(Figyelmez. Magában.)* A mi puskánk kevesebb. *(A cigányokhoz kiáltva.)* Ezt a disznó németet rátok bíznam! Itt a bíró úr is.

CIGÁNYOK: Maga jobban érti: csak őrizze meg maga.

MARCI: Van itt puska, vasvilla. Ihol a kardja is. Úgyis agyonlövök. A ruhája is a tietek lesz.

BÍRÓ: A tietek lesz!

CIGÁNYOK: A mienk lesz!? *(Megállnak és összenéznek, meg a kémre néznek.)* Hát őrizzük meg, iszen meg van kötve.

KÁKÓ: Ha jól megvan kötve, akkor megőrizhetjük.

Néhány katona fut bal előtérből az országúton hátra. Egy tiszt is. Velök a trombitás riadót fújva.

MARCI: Hadnagy uram! Én is mennék! *(Velök fut.)*

HADNAGY: Gyöhetsz Marci! *(Elrohannak.)*

KÁKÓ: *(Utána kiált.)* Hamar tessék ám visszasétálni! *(Fölkapja a vasvillát.)*

BÍRÓ: Haj a termésit! Még a faluba is betörnek! Jól vigyázzatok erre a németre. *(El a falu felé.)* Még csúful jár a falum! *(El.)*

XII.

Cigányok. Schwarz:

(Ez a jelenet gyorsmenetű.)

PIKLES: *(Fölveszi a szuronyos puskát és neki tartja Schwarz mellének. Cigányos kiejtéssel.)* Meg ne mocsanj, mert beléd szalad! *(A kém ruháját mohó érdeklődéssel vizsgálja.)*

LÜTYŐ: *(A kardot vette fel. Az orrát megfricskázza.)* No vitéz, most hencegj! *(Azután ő is a ruhát tapogatja.)*

KECSEGE: *(A kém kabátját és nadrágját vizsgálja.)* Vadonat új nadrág! csak a hátulja fótos! *(Az ásót veszi fel.)*

KÁKÓ: Mellénye is van.

PIKLES: Nézd meg, hogy ing van-e alatta? Éppen elfogyott az ingem.

KÁKÓ: Minek neked az ing? soha életedben nem volt inged. Ihol a honvéd atilla; ez a tied lehet.

⁷ Minthogy statisztáló nők közömbös arccal fognak menekülni, legjobb lesz ráncot festeni a szemöldökük közé.

PIKLES: Az, hogy pofon vágjon érte a honvédkapitány! Azt csak vedd fel te magad.

KÁKÓ: A bakancsa az enyim! Ezt magamnak testálom! *(Fölemeli a kém lábát, mint patkolás-kor a ló első lábát szokás.)* A talpa már kopott, de az enyim még kopottabb. Ki meg beszaladgál rajta a víz. Nem szégyelled magadat ilyen rossz cipőbe! *(Lerántja a cipőt és felhúzza. A másik cipőre.)* Ezt meg a feleségemnek ajándékozom a nevenapjára.

PIKLES: Ez a kabát nekem való! Még az a jó Isten is nekem csináltatta!

LÜTYŐ: A nadrágja éppen rám illik. *(Hozzáméri a combját.)*

KECSEGE: *(Ellöki.)* Kéne? A nadrágot nem engedem!

SCHWARZ: *(Jobbra balra néz. Ahogy háttal fordul a nézőtérnek, látni, hogy a keze kötelékét vonogatja.)*

LÜTYŐ: Micsoda beszéd ez? Talán azt képzeled, hogy szolgabíró vagy.

KÁKÓ: A nadrág azért is az enyém lesz!

KECSEGE: *(Dühösen.)* Lesz ám kutya füle farka.

LÜTYŐ: Ez neked e! *(Ökölrel oldalba döfi.)*

KECSEGE: Ejnye az apád sátorfáját. *(Verekszenek.)* Nesze nadrág, nesze.

SCHWARZ: *(Egy rántással eloldja a kötést és elkapja a villát.)*

KÁKÓ: Jaj nagyságos uram!

CIGÁNYOK: *(Szétugranak.)* Jaj! *(Elhányják a fegyvert és bújnak, ahova lehet.)*

KÁKÓ: *(Létrára, fára, vagy akármi színpadi magaslatra fut fel.)*

SCHWARZ: *(Elinal jobbra a temetői úton.)*

KÁKÓ: *(Karddal fenyegeti.)* Megállj gazember!

KECSEGE: Fogják meg!

PIKLES, LÜTYŐ: *(Helyben ugrálnak.)* Megállj megfoglak!

(A színen újból néhány gyermekes és batyus asszony siet át.)

CIGÁNYOK: Utánna! Fogják meg!

SÁNDOR: *(Kilép.)* Mi az?

CIGÁNYOK: Ellopta a nadrágunkat! *(Utána rohannak.)*

(Puskaropogás 4-5 kilométer távolságban a következő jelenet végéig.)

XIII.

Sándor. Berta, később a káplán. Moháriné.

SÁNDOR: *(Nyílt szemmel néz a zaj felé. Fölveszi a kém levetett honvéd atilláját, kardját, szuronyos puskáját, csákóját.)*

BERTA: Sándor! *(Tartóztató könyörgő kézzel kíséri a mozdulatait.)* Ne hagyjon itt édes egy uram! Ne hagyjon el!

SÁNDOR: Mindenki fegyvert ragad, a gyermek is, vén is. Csak én üljek-e asszony módra a kemence mellett?

BERTA: Édes uram...

SÁNDOR: Talán elbújjak az ágy alá, míg a többi a falu oltalmában vérzik? Engedj! *(Más hangon.)* Nem lesz-e te is büszkébb, ha elvonul a véres zivatar és azt mondod: Az én uram is ott volt! Az én uram is küzdött a hazáért.

BERTA: Megölik!

SÁNDOR: Megölhetnek akkor is, ha itthon ülök, ha az ellenség betörhet. Inkább férfimódon a csatamezőn haljak meg, mintsem hogy itthon öljenek meg, mint valami ludat. Ej, egy-két némettől nem ijedek meg. Aztán hát nem hal meg mindenki, még csak meg se sebesül mindenki. Meglásd, hogy visszatérek. Isten veled, édes! Anyámat kiméletesen értesítsd. Mondd, hogy a rétre mentem, vagy a szőlőbe, vagy akármit. *(Megöleli Bertát.)*

(A színen újból katonák futnak át a bal háttérbe. Közökben szuronyos puská. Néhány paraszt is kiegyenesített kaszával, vasvillával. Köztük a káplán. Egyik kezében kard, másik kezében kereszt.)

KÁPLÁN: Mohári! Az Isten velünk harcol! *(Tovább rohan.)*

SÁNDOR: Megyek! *(Megöleli Bertát.)* Berta, ígérj meg nekem valamit. Ha véletlenül baj ér, légy a gyermekemnek ne mostohája, hanem édesanyja.

BERTA: Nem voltam-e eddig is?

SÁNDOR: Az voltál, de ígérd meg.

BERTA: *(Zokogva.)* Igérem.

SÁNDOR: *(Megcsókolja.)*

MOHÁRINÉ: *(Kilép.)* Sándor! Hol vagy Sándor?

SÁNDOR: Menjen be édesanyám. Valami golyó téved erre. *(Betuszkolja. Utána beszél.)* Semmi nyugtalanság! *(Bertának.)* Ha az ellenség be is hatol a faluba, nyugodtan kell fogadni. *(Csatlakozik a bal háttérbe vivő úton rohanó honvédekhez.)* Fiuk! Veletek mindhalálig!

BERTA: *(Fájdalmasan.)* Sándor! Sándor!

SÁNDOR: *(Kezével visszaint.)*

XIV.

Berta. Moháriné. Asszonyok, később Lencsi.

*(A legutóbb ment asszonyok lihegve visszatérnek falu felé. A távolban osztrák sisakok vonala látszik a dombhajlás élén.)*⁸

ASSZONYOK: Jaj a német erre került! Jön a német!

BERTA: *(Befelé rohan.)*

MOHÁRINÉ: *(Kilép az ajtón. Izgatott. A hóna alatt kis szelence.)* Sándor nincs itt? Berta!

⁸ Festő és gépész!

BERTA: Itt vagyok anyám.

MOHÁRINÉ: *(Körülfigyel.)* Nincs itt más? *(Lihegve.)* A pénz... A pénzt vidd le a pincébe... Ásd el... *(Átnyújtja, meg visszaveszi.)* Vagy ne oda... Ide a küszöb elé, ahol nem keresik. Itt egy kő: emeld fel. Az alá...

BERTA: *(Elássa a pénzt.)* Az ezüst kanalak is benne vannak?

MOHÁRINÉ: Jaj dehogy! Lencsi! Vagy azt tán hagyjuk. Hogy ne gondolják,... hogy azt gondolják,... hogy semmit se rejtettünk el.

LENCSI: *(A gyermekkel és batyuval felkészülten.)* Jaj, jaj, jaj!

MOHÁRINÉ: Csak fuss, ahogy birsz! A pincébe zárkozz be! Kenyeret kötöttél-e be?

LENCSI: Kettőt. Jaj nekem! A vizes korsót meg majd itthon felejtettem! *(Befut meg kifut.)*

XV.

Berta. Asszonyok. Gutmann. Wagner később Funkel, osztrák katonák.

(Ujabb visszatérő asszonycsoport.)

ASSZONYOK: Végünk! Itt a német!

WAGNER, GUTMANN: *(Egy kis csapat osztrák gyalogság élén lappangva jönnek mind balról az előtérből a szuronyos puskát előre tartva.)*

BERTA: *(Lencsinek.)* Vissza! Vissza!

GUTMANN: *(Megállítja a csapatot és Bertához idegesen.)* Van-e ellenség a faluban?

BERTA: *(Ijedten pillog.)* Nincs.

GUTMANN: Bizonyos?

BERTA: *(Pillog.)* Maguk az elsők.

GUTMANN: *(Boszusan legyint.)* Honvédet kérdezek én!

BERTA: Honvédség nincs.

GUTMANN: *(A csapathoz.)* Akkor benyomulhatunk. *(A csapat egyrészével lappangva megy tovább be a faluba.)*

WAGNER: *(Egy másik kis csapat élén beugrik az udvarra és dsidáját Lencsi mellének veti.)*
Vasszer! Zofort Vasszer!

LENCSI: Jézus Mária! *(Majdnem hanyatt esik és visszaroohan a házba, magával rántva Mohárinét is.)*

KÉT MÁS KATONA: *(Bertának fordul.)* Vized! Vized! Vasszer.

FUNKEL: *(Közéjük áll, s a fegyvert elhárítja.)* Vized adj nekik.

BERTA: *(Megrendül.)* Kristóf! *(Remegő kézzel nyújt vizet a két katonának.)*

(Mind el. A színen csak Berta és Funkel marad.)

XVI.

Berta és Funkel.

FUNKEL: *(Érzéssel.)* Berta! Hogy kerülsz ide erre a portára?

BERTA: *(Elfogultságot küzd le. Komolyan, nyugodtan.)* Itt lakom.

FUNKEL: Itt lakol? *(Fájdalmas kiáltással.)* Asszony vagy?

BERTA: *(Bólint.)*

FUNKEL: *(Sötéten.)* Mohári az urad?

BERTA: *(Bólint.)* Az.

FUNKEL: *(Szinte ordítva.)* Mohári?!

BERTA: *(Vállat von. Nyugodtan.)* Mi különös van ezen?

FUNKEL: Óh inkább találsz volna a temetőben! *(Fájdalmasan.)* Nem ígérted-e, hogy megvársz?

BERTA: Azt irtad, katona lettél. És én árva voltam.

FUNKEL: De azt fogadtuk egymásnak, hogy bárhova sodor a szél, visszatérünk egymáshoz; hogy emberi kéz el nem választhat bennünket; hogy együtt éljük át azt a földi életet.⁹

BERTA: Osztrák katona lettél. *(Csak félvállról mindig.)*

FUNKEL: A szél odasodort.

BERTA: Ellenség vagy.

FUNKEL: Neked vagyok-e ellenséged? Nem azért álltam-e be katonának, hogy úrrá legyek. És te azalatt férjhez mégy egy paraszthoz, egy özvegy emberhez, aki náladnál tizenöt évvel idősebb, akinek kölyke is van.

BERTA: Kedves a gyermek.

FUNKEL: *(Keserűn.)* És szereted azt az embert? Boldog vagy vele?

BERTA: *(A fogát összeszorítva néz a földre.¹⁰ Aztán nyíltan dacos nyugodtan Funkel szemébe néz.)* Szeretem, és boldog vagyok vele.

FUNKEL: *(Fájdalmasan.)* Óh Berta, Berta! Nekem te voltál egyetlen gondolatom. Mint ahogy a tengeri hajós a Sarkcsillagot nézi és ahhoz igazítja a járását, kelését... Ilyen csillagom voltál te Berta. Így tértem vissza. Így jöttem ide! Láthatod, az elsők között vagyok, akik benyomulnak a faluba, csakhogy lássalak, szólhassak veled! *(Búsan.)* És ime ezt találom.

BERTA: *(Nyugodtan.)* Ahogy elmentél, hárman is kértek. Egyikhez se mentem. Azt mondtam, hogy várok... Vártam egy évet, vártam még egy évet. Akkor írtad, hogy katona vagy... de nem magyar katona.

FUNKEL: De érted lettem azzá és nem lehettem egyéb, csak osztrák.

BERTA: *(Folytatva.)* Akkor jött ez a becsületes özvegy ember. Nem tolakodott, nem türekedett érttem, csak a szeme beszélt... Egyszer aztán azt mondta: Gyermekkorod óta kedves vagy nekem: elvonnék. Az anyám vak. Nekem egy jó lélek kell, aki nemcsak feleségem, de az anyámnak is leánya lehet.

⁹ Ne szaporázza el a szereplő, hanem mintha darabonkint szakadna a szó a szívéből.

¹⁰ Ezen nem vicsorítást értek, hanem belső fogósszeszorítást, hogy az arc keménynek, dacosabbnak lássék.

FUNKEL: Mohári tudta azt...

BERTA: Tudta. Kérdezte is, hogy azt mondja: Mi izéd vót avval a kocsislegénynyel. Azt feleltem, hogy nem volt semmi különös ízem vele, csak éppen hogy el akart venni.

FUNKEL: *(Haraggal.)* Megölöm azt az embert!

BERTA: *(Félrenéz. Komoran:)* Talán már meg is ölted...

FUNKEL: Harcol?

BERTA: Az imént ment el.

FUNKEL: *(Félrefordítja a fejét. Más hangon.)* Nem ölöm meg, nyugodt lehetsz. *(Végig megy a színen.)* De ha elesik a harcban... Berta, a lázadás leverése után a gazdag magyarok birtokát szétosztják nekünk. Szétosztogatják mint egy kiperzselt méhkest. Gazdag leszek. Ha Isten úgy akarná, hogy özvegyen maradj... A háború után visszatérek; talán még a nyáron, talán az ősszel... és megbocsátok neked, mert asszony vagy, gyermek vagy.

BERTA: Hazám ellenségének akkor se lennék felesége.

FUNKEL: *(Háttra lép.)* Ah! Már ti is meg vagytok maszlagolva a hazafias frázisokkal! *(Más hangon, de könnyezésig érzelmesen:)* Berta, édes kicsikém, beszéljünk a régi nyelven. Nézd kedves, nézd édes orgonavirágom, én nem úgy térek vissza, ahogy te gondolod. Hiszen ez a ruha, amelyet úgy útáltok, ez nem én vagyok. Én a régi Kristóf vagyok, a Kristóf... Oh, milyen szépen mondtad ki egykor ezt a nevet! Értsd meg hát: én ezt a ruhát levetem akkor és becsületes magyar polgárként élek, itt ezen a földön! hiszen gyermekkoromban is hazámnak éreztem. Mondd hát, ha az urad nem tér vissza, mint ahogy ezrek vesznek el a harcban, ha özvegygyé leszel...

BERTA: Mért kínozol? Mért beszélsz így? Én hagyjalak-e el téged, vagy te engem? Egyszer csak itt természet és vádolsz...

FUNKEL: Csak azt mondd meg Berta, hogyha történetesen megözvegyülsz és én visszatérek...

BERTA: Nem akarok semmit se beszélni. Ha polgári ruhában tértél volna vissza, talán sírva estem volna a nyakadba, noha az uramat szeretem és nem váltam volna tőle el. De így, ebben a haramia ruhában, úgy nézek rád, mintha varangyos béka volnál!

FUNKEL: *(Kérlelőn.)* Berta!

BERTA: *(Haraggal.)* Eredj! Öld meg az uramat! Ott áll a honvédek sorában a mezőn! Ott áll bátor homlokkal, hogy védje a hazát, hogy védje a falut, hogy védjen engem. Eredj, öld meg! Aztán gyér ide vissza véres kézzel és mondd: Berta, tedd bele kezedet: Eggyesüljünk!

FUNKEL: Mily szép vagy, mikor haragszol is! Mennyi tűz van benned! Erről ismerem reád, Berta. Egy perc nálad a villámos égi-háború, aztán következik a csöndes zápor; aztán kisüt a nap: felöltöd ismét az angyalszárnyakat. *(Szünet.)* Berta, ma lettem hadnagygyá. Talán egy hét múlva már főhadnagy leszek...

(A színen császári csapat megy át.)

OSZTRÁK KÁPLÁR: *(Kiáltva:)* Funkl!

FUNKEL: Ké son! Berta! Talán néhány hónap múlva találkozunk. A viszontlátásig! *(Szerelmesen integetve a csapathoz csatlakozik.)*

BERTA: *(Lehajtott fejjel áll. Nem néz utána.)*

XVII.

Berta, Moháriné.

MOHÁRINÉ: *(Kilép az ajtón.)* Sándor! Hol vagy Sándorkám? *(Körülnéz. Hallgatódzik.)*
Berta! Itt vagy Berta?

BERTA: *(Hallgat.)*

MOHÁRINÉ: *(Nyugtalanul a szín közepéig megy. Izgatottan.)* Sándor. *(Hallgat. Még erősebben, az arcát nyugtalanul forgatva.)* Sándor! Sándor! Sándor! *(E három kiáltás fokozatosan fájdalmas.)*

BERTA: *(Bágyadtan.)* Nincs itt anyám.

MOHÁRINÉ: Hol van?

BERTA: *(Hallgat.)*

MOHÁRINÉ: *(Megragadja.)* Hol van az urad?

BERTA: *(Bágyadtan.)* Elment.

MOHÁRINÉ: A harcba?

BERTA: *(Hallgat.)*

MOHÁRINÉ: *(Kínos, szinte állati kiáltással.)* Oh! *(Kezét a homlokára szorítja. Hosszú szünet.)*
Hogy tudtad elbocsátani! A halál mezejére! Nem ragadod-e meg, aki a mélység szélére lép?
Hallgatni bírod-e, mikor a gyermek azt kérdezi: Hol van apám? És hallgatni bírod-e, mikor őt jajgatja még ez a házfal is!

BERTA: Letérdelve kértem. De mikor az öregek is fegyvert ragadnak, nem lehetett megtartóztatni.

MOHÁRINÉ: *(Az újjait összekapcsolja.)* Sándor! Sándor! A szemem világa drága volt nekem, de ha te is elpusztulsz, kétszerte leszek nyomorult. *(Szünet.)*

Kongatnak.

MOHÁRINÉ: Mi az? Mért kongatnak? *(A következő zajra néhány lépést hátrál.)*

BERTA: *(is hátrább vonul.)*

XVIII.

Előbbiek. Mayer kapitány, Gimpel, Weiss, Frölich hadnagyok, később Lencsi.
Osztrák katonák mindenfelől.

MAYER: *(Rendelkezően egy tiszthez.)* A házakat megszállni! Fegyverben maradni! A legénység egyék, igyék. Zsákmányolni még nem szabad!

A kongatás megszűnik.

(A két nőhöz.) Ki itt a gazda?

MOHÁRINÉ: *(Dermedten.)* Én.

MAYER: Férfi nincs a háznál?

MOHÁRINÉ: Nincs.

MAYER: Nohát hamar ebédet nekünk! Ami kész! Látom, már meg is van terítve. *(Megcsípi Berta arcát.)*

BERTA: *(Elkapja arcát. Vadul néz rá.)*

MAYER: Nono, csak ne olyan barátságatlanul. Tudunk mink jók is lenni. *(Hatodmagával az asztalhoz ül.)*

MOHÁRINÉ: Kicsodák maguk? Maguk az ellenség?

GIMPEL: *(Németes kiejtéssel ordít s veri az asztalt.)* Ételet ide meg bort, tremtete!

WEISS: Cum esszn! cum trinkn!

MOHÁRINÉ: *(Készséggel, de nyugtalanul, szinte zihálva.)* Szívesen, szívesen! Berta, süss hamar rántottát, csirkét, malacot. Lencsi! *(Lelkendező, őszinte, szíves látás a további beszéde is, bár az arca szenvedő marad.)*

LENCSI: *(kifut. A falnak hőköl.)* Jézus Mária!

MOHÁRINÉ: Bort hozz fel sokat! A legjobb bort a tiszturaknak.

MAYER: Ez már beszéd! Derék asszony!

MOHÁRINÉ: *(A szemé szaporán pislog.)* Mit süssünk, főzzünk? Mit parancsolnak?

MAYER: Csak ami kész. Kenyér, sonka, szalonna!

GIMPEL: Szalámi!

WEISS: Bratwurst!

MAYER: Van itt fene, nem szalámi!

BERTA, LENCSI: *(Sietve raknak mindent az asztalra.)*

LENCSI: Csak ne öljenek meg kérem!

MOHÁRINÉ: Lencsi! Ott hátul van egy üveg óbor; a lakodalomból maradt. Azt tedd a tiszturak elé.

LENCSI: Csak ne öljenek meg. *(Elfut a pincébe.)*

MOHÁRINÉ: Berta! Pálinkát is szolgálj. Maradt bizonyosan. Egyenek, igyanak... tisztelt ellenség.

MAYER: Derék asszonyt Meg is fizetjük.

MOHÁRINÉ: Ne fizessenek! Csak azt... tegyék majd meg, amit kérek.

MAYER: Megtesszük jóasszony.

WEISS: Svarcen kafé!

MAYER: Kávénk van-e?

MOHÁRINÉ: Nincs angyalom. Nem iszik nálunk csak a pap. De átküldök érte. Lencsi!

LENCSI: Jaj, csak meg ne öljenek. *(Leteszi a bort az asztalra.)*

MOHÁRINÉ: Fuss át a parókiára. Mondd, hogy a német urak kávéit ihatnának.

LENCSI: *(A fejéhez kapkod. Mohárinénak.)* A gyereket nem ölik-e meg? *(Az ajtó felé lódul, meg visszatér.)*

WEISS: Mit rum!

MAYER: Rumot is ha van.

MOHÁRINÉ: Mi az könyörgöm?

MAYER: Pálinka.

MOHÁRINÉ: Van itt pálinka jó, tessék. Magunk főztük.

FRÖHLICH: *(Megkóstolta a bort.)* Tyú. Taz iz e vein!

WEISS: Kaizerlich!

MAYER: Ejnye de jó bor!

MOHÁRINÉ: Ezt az egy üveget kiváltságos alkalomra tartogattuk. Oh lelkem, generális uram, egy nagy kérésem volna!

XIX.

Előbbiek, Gutmann.

GUTMANN: Jelentem, hogy a házak nagyrészt be vannak zárva.

MAYER: Be kell törni az ajtót, ahol nem nyitják ki.

GUTMANN: De üresek a házak. Az asszonyok elmenekültek a szőlőbe.

MAYER: Ahonnan elmentek, fel kell gyujtani a házakat, majd hazatérnek.

MOHÁRINÉ: Oh, ne tegyék azt! Kegyelmezzenek meg ennek a falunak!

MAYER: Mit?! Ahol így fogadnak?

MOHÁRINÉ: *(Reszketve.)* Kérem, mit parancsolnak még?

MAYER: Nem a maga házáról beszélek. A maga házát nem éri baj. Mink a jó embert nem bántjuk.

GIMPEL: Mink csak a gaz lázadókat büntetjük!

WEISS: Mindenki lázadó megvan, aki a császári hadsereg nem tiszteli, még ha asszony is megvan.

MAYER: Ha a falu ellenkezik, a falu bíróját felakasztjuk.

GIMPEL: Mindenkit, ha menázsit nem adnak.

GUTMANN: *(El.)*

MOHÁRINÉ: Oh, édes uraim...

MAYER: Na mit fizessünk. *(Erszényéért nyúl.)*

MOHÁRINÉ: Semmit. Semmit. Inkább még én fizetek. *(Lázasan az ajtóhoz megy. Elkaparja a követ. Kiveszi a szelencét.)* Tessék: vegyék el a pénzünket is. Mind itt van, esküszöm. *(Bele-markol és a markukba nyomkodja.)* Tessék mind. Tudom, hogy jó, ha van pénz az úton. Kell az mindíg. Tessék.

MAYER: No ez hallatlan. Ezt megíratom a császárnak. Maga kapni fog egy rendjelet a mellére.

GIMPEL: Egy aranykeresztet.

MOHÁRINÉ: Nem kell nekem uraim, nem kell a császár aranykeresztje. *(Letérdel.)* Csak egy alázatos kérésem volna.¹¹

MAYER: Meglesz. Előre mondhatom, meglesz.

TISZTEK: Halljuk, halljuk!

MOHÁRINÉ: Ne bántsák a fiamat!

MAYER: Hát kicsoda a maga fia? Keljen fel jó asszony. *(Fölemeli.)*

MOHÁRINÉ: *(Fölkel.)* Mohári Sándor. Eggyetlen eggy fiam. Négy volt. Ez az egy maradt. Nincs senkim a föld színén. Mindenkim a föld alatt van már, a temetőben. Szegény vak asszony vagyok. Ez az eggy fiam az én égő gyertyám, az én világosságom, a kincsem, gazdagságom. Ne oltsák el a világosságomat! ne vegyék el az én öreg szívem kincsét!

MAYER: Dehát hol a fia?

MOHÁRINÉ: A katonák közt.

MAYER: Honvéd?

MOHÁRINÉ: Nem, csak úgy ment el, csak úgy tévedett közéjük, mint a galamb a sasok közé.

BERTA: *(Sírva.)* De honvéd ruhában ment el.

MOHÁRINÉ: *(Bertára néz.)* Honvédruhában! Oh!

MAYER: Nodehát miről ismerjük meg?

MOHÁRINÉ: Olyan derék... szép ember, olyan erős...

MAYER: *(Vállat von, mosolyogna.)* „Derék, szép ember, erős,” ilyen száz van meg ezer.

MOHÁRINÉ: *(Hévvél.)* De olyan egy sincs, mint az én fiam! Azt meg lehet ismerni ezer között is. Oh, iszen csak látnék, elmennék magukkal és megmutatnám akár messziről is. Olyan barna és a bajusza hosszú. Még a szólása sem olyan, mint más emberé.

*(Távoli ágyúlövés háromszor. Utána puskaropogás. Riadó trombita-jelek.)*¹²

MIND: *(Arra figyel. A tisztek felugranak s elsietnek.)*

MOHÁRINÉ: Ugye nem bántják a fiamat? *(Megragadja Mayer karját.)* Ígérje meg!

MAYER: *(Menés közben jólelkűen.)* Ígérem! Nyugodjék meg. Én mondom. *(El.)*

MOHÁRINÉ: *(Áldón terjeszti utána a kezét.)* Áldja meg az Isten ezért a szaváért!

*(Ágyúlövések. Puskaropogás erősebben. Távoli harci zaj, amely fokozatosan elhalkul a következő kereszt-jelenetig. Ott már csak halk bufogás hallatszik.)*¹³

¹¹ Könnyezve, ha tud.

¹² De minden hang igen távol.

¹³ Külön megkérem a rendezőt, hogy a felvonás végét agyon ne ágyúztassa.

XX.

Moháriné. Berta. Lencsi.

LENCSI: *(Kifut a gyermekkel.)* Jaj, hova menekülünk! Nagyasszonyom, jőjjön! Gazdasszonyom, húzódjunk a pincébe!

MOHÁRINÉ: *(A távolba néz. Megretten.)* De ha golyó éri! Puskagolyó.

BERTA: Ágyúgolyó...

MOHÁRINÉ: Tüzérek is voltak az urak közt?

BERTA: Nem tudom anyám.

MOHÁRINÉ: De hiszen láhattad.

BERTA: Nem tudom őket megkülönböztetni.

MOHÁRINÉ: Akkor agyonlövik. A golyó mindenfelé csapkod...

LENCSI: *(Megragadja.)* A pincébe! A pincébe!

MOHÁRINÉ: *(Lerázza a kezét.)* Nem. Gyertek a kereszthez. Imádkozzunk! Kérjük az Istent, hogy oltalmazza meg! *(Odavonja őket a kereszthez. Útközben:)* Az Isten a jókkal van. A halál már megfosztott minden gyermekemtől! Ezt az eggyet az Isten nem engedi. *(Letérdel a kereszthez.)* Istenem, égben lakó hatalmas egy Istenem! Nyujtsd ki a kezed az én fiam feje fölé. Ne engedd elveszni a vak asszony gyermekét!

A faluban három helyen füst száll fel.

MOHÁRINÉ: Ne engedj minket gyászos árvaságra! Mariska! Gyere te kislélek. Tedd össze a kezed! *(Megragadja a gyermeket, két kézzel fölemeli, fölnyújtja magasan.)* Te imádkozzál! Te! A te ártatlan lelkedtől nem fordul el az Isten. Imádkozzál apádért! Mondd: Miatyánk Isten! Ki vagy a mennyekben...

KÁRPIT.

MÁSODIK FELVONÁS.

(Ugyanaz a színhely, de a falu háztetői leégett kormos vázak. Az élőfákon is néhol az égés pusztítása látszik. Moháriék házában csak fekete égési foltok sötétlenek. A házak még két jeleneten át fogyólag füstölögnek.)¹⁴

I.

Moháriné. Nép. Berta:

NÉP: *(A jobb előtérből be a faluba azok a falusi emberek szállingóznak, akik az első felvonásban kaszával, cséppel és egyéb falusi fegyverekkel mentek ki. Némelyek ingén, szűrén, arcán vérfolt látszik. Valamennyi gyűrött, sáros, poros ruhában.)¹⁵*

1. ASSZONY: *(Örömmel.)* Az uram!

1. FALUSI: öt németet vágtam.

1. ÖREG: Győztetek?

1. FALUSI: Nem tudom, Marci bácsi. Hun mink nyomtuk a nímötöt, hun azok minket. *(Az öreggel beszélgetve el.)*

MOHÁRINÉ: *(Izgatottan.)* Az én fiamat nem látták? *(Botját kinyujtva minden kérdésnél, mintegy feltartóztatni akarva a harcból visszatérőket.)*

2. FALUSI: *(a 3-nak.)* Aszongyák a nagy csata hónap lesz.

3. FALUSI: De nem itt.

BERTA: Az én uramat nem látták?

2. FALUSI: *(a 3-dikhoz.)* A honvédek csatlakoznak a főtáborral. *(Beszélgetve el.)*

KÉT GYERMEK: *(Örömmel fut.)* Apám! Édesapám!

MOHÁRINÉ: Az én fiamat nem látta Mihály bácsi?

4. FALUSI: *(Megáll Mohárinénál és a verejtékét törli.)* De bizony láttam.

MOHÁRINÉ: Nem esett baja?

4. FALUSI: Nem tudom Boris: nem velünk harcolt az, hanem a honvédek közé állt.

MOHÁRINÉ: *(Ijedten.)* Akkor a táborba ment!

BERTA: Elment velök!

4. FALUSI: Mondtam is neki, hogy mondok ne állj közibük, mer mihánt honvéd vagy, jobban rád puskáz az ellenség...

MOHÁRINÉ: *(Ijedten.)* De csak nem történt baja?!

4. FALUSI: *(A fejével int, hogy nem, s el.)*

¹⁴ Szóval: csak a festett háttér változik.

¹⁵ Tehát holmi vadonatúj gatyák ne villogjanak a tisztelt színpadon.

2. ASSZONY: (*Aggodalmasan.*) Az én uram nem jön?

5. FALUSI: Nem láttam, Vica.

MOHÁRINÉ: (*Bertához.*) Mit mondott?

BERTA: Azt mondta, hogy nem.

6. FALUSI: (*2. asszonyhoz.*) Nézd meg a mezőn a pap rétjén, ott hever egynehány halott a mieink közül.

MOHÁRINÉ: Halott?! Berta!

2. ASSZONY: Jézusom szent anyja! (*Sírva el jobbra.*)

MOHÁRINÉ: Az én fiam nincs-e köztük? Berta, eredj! fuss! szaladj!

6. FALUSI: Mohárit nem láttam köztük.

MOHÁRINÉ: Várj Berta! Én is megyek! Én nem látok, de én megérzem. (*El.*)

II.

Előbbieket, Moháriné és Berta nélkül. Pista.

ASSZONYOK: (*Jajgatva megindulnak jobbra.*)

3. ASSZONY: (*Egy véres sánta fiatal emberhez.*) Pista! megsebesültél?

PISTA: Nem nagyon. Csak három kardvágás. (*Megáll és félkézzel pipát töm.*) Pedig ugyan körülvevett a nímöt. A csőszkunyhó alatt lapultunk vagy tizen; öt honvéd is velünk. Egyszer csak felcsillan az árokból egy raj nímöt. Ej a kutya fáját! mondok. Ne félj, aszongya rá Mohári, csak hadd gyűjjenek. Legalább aszongya én is pirosra füstök egypár nímöt ingöt. (*Rágyújt.*) A honvédek közükbe puskáznak, a nímöt vissza. Vagy húszan ránk rohannak. Mohári elibük ugrik. Vági őket az karddal, le is szúrják hamarost. Énrajtam is csakhamar zuhog a kard. De avvót a szöröncsém, hogy a honvédek egyik csapata ott termött, oszt lekaszabolta őket. (*El falu felé.*)

ASSZONYOK: (*A falu felől futnak.*) Németek vannak a faluba!

FELKELŐK: (*Tétován megállnak.*)

III.

Előbbieket, Plébános, később Moháriné.

PLÉBÁNOS: (*Agg, sovány ember. Sietve jön a falu felől.*) Rejtsétek el a fegyvert! Aki sebesült vagy puskaportól piszkos, térjen vissza a patakhoz és mosdjon meg. El kell tagadni, hogy, harcoltatok!

FELKELŐK: (*visszatérnek.*)

ASSZONYOK: (*egy sebesült fiút karonfogva kísérik a faluba. Sopánkodnak.*) Oh lelkem! Minek mentél ki, látod.

PLÉBÁNOS: A káplán úrnak nem esett baja?

FELKELŐK: Nem. Talán a kertek alatt tért vissza.

MOHÁRINÉ: *(Bottal tapogatva jön az úton. Bal kezét a halántékára téve, magában jajgat.)*
Főúr kérem, tud valamit a fiamról?

PLÉBÁNOS: Nem hallottam.

MOHÁRINÉ: Elment a honvédekkel. Beállt közéjük.

PLÉBÁNOS: Jól tette. Minden embernek ott kellene lennie.

MOHÁRINÉ: De az én fiamnak nem!

PLÉBÁNOS: Magam is, ha ilyen öreg nem volnék...

MOHÁRINÉ: Mért gyilkolják egymást az emberek? Mért jön ide a német? Azok nem keresztények-e?

PLÉBÁNOS: Dehogynem.

MOHÁRINÉ: Hát azoknak a tízparancsolatjában nincs benne, hogy: Ne ölj!

PLÉBÁNOS: *(Legyint.)* Ilyenkor az Isten is hátat fordít a világnak!

IV.

Előbbiek, Adler, Wagner, Bíró, később Lencsi,

ADLER: *(A falu felől jönnek.)* Ez itt kényelmes háznak látszik. Hány az ágy benne? *(Hidegen köszön a plébánosnak.)*

PLÉBÁNOS: *(Hidegen viszonozza.)*

BÍRÓ: Három. Ugye Boris néni, három ágy van itten?

MOHÁRINÉ: *(Kedvetlenül.)* Négy.

ADLER: Akkor ide húsz katona száll. Lássuk.

WAGNER: *(jegyzi.)*

MOHÁRINÉ: Kérem tiszt úr. A fiamról tud valamit?

ADLER: *(Hidegen.)* Kicsoda a maga fia?

MOHÁRINÉ: Mohári Sándor, könyörgöm.

ADLER: Mohári Sándor. *(Wagnerhoz.)* Kentz du Mohári Sándor?

WAGNER: Nein.

ADLER: *(Hivatalos hangon.)* Nem ismerem. *(Bemegy Wagnerral meg a bíróval a házba.)*

PLÉBÁNOS: Németet kvártélyoznak be. Amit a tűz meghagyott, elpusztítja a sáska.

LENCSI: *(Bent.)* Jézus Mária! Meg ne öljön!

PLÉBÁNOS: *(Ijedten.)* Csak nem ölik tán meg. *(A ház felé siet.)*

LENCSI: *(Kifut a gyerekkel.)* Szentséges Isten... Főúr segítsen!

PLÉBÁNOS: Mi bajod?

LENCSI: Olyan villogósan nézett rám az a két német...

PLÉBÁNOS: Vidd a gyermeket a templomba. (*Mohárinéhez.*) Minden gyermeket oda zártunk, nehogy valamelyik német ártatlan vért ontson.

MOHÁRINÉ: Fuss vele, fuss! (*A papnak.*) Ki van ott velök?

PLÉBÁNOS: Tanítóék meg öregasszonyok.

MOHÁRINÉ: Fuss, szaladj! Mondd meg a kántornénak, úgy vigyázzon rá, mint a szeme fényére. Aztán azonnal térj vissza!

LENCSI: (*elfut balra.*)

MOHÁRINÉ: (*Utána figyel, aztán ismét jobbra fordul.*) Berta nem jön még! Nem látja főúr?

PLÉBÁNOS: De éppen itt jön.

MOHÁRINÉ: (*Izgatottan.*) Kiálts hát legalább!

V.

Előbbiek, Berta.

BERTA: (*Kívül.*) Nem találtam.

MOHÁRINÉ: Elment. (*Csüggedten, fájdalmasan.*) Elment.

PLÉBÁNOS: Az Isten visszahozza.

(*A színen egy csapat falusi ember megy át a faluból a temetői útra. A vállukon ásó. Két osztrák katona vezeti őket.*)

PLÉBÁNOS: Hova mentek?

1. FALUSI: Sírt ásni.

BERTA: (*Belép jobbról, a fáradságtól lihegve.*) Összejártam a mezőt, a patak partját. Aj borzasztó! Gál Antal... az öreg Csík,... Nagy Mihály meg a fia,... sok osztrák katona, sokkal több, mint honvéd... (*Irtózva.*) Egy honvédot láttam, akinek nem volt feje.

MOHÁRINÉ: Nem az én fiam-e?

BERTA: Nem. A keze nem olyan.

PLÉBÁNOS: És ezek a barmok pap nélkül temetnének! (*El a falu felé.*)

MOHÁRINÉ: Jól megnézted?

BERTA: Istenem, hát az uramat csak megösmerném. Mariska bent van?

PLÉBÁNOS: Elvitte Lencsi a templomba.

VI.

Berta, Moháriné, Adler, Wagner, Bíró, később Két osztrák közkatona, Lencsi.

ADLER: (*A bíróhoz.*) Hát ide tiszteket szállásolunk: a szobát Mayer kapitány úr és három hadnagy úr foglalja el. A másik szobába szintén négyen férnek, az istállóban meghálhat öt ember... (*Bertára néz.*) Micsoda, itt ilyen szép menyecske is van? Akkor ide az ezredes úr száll. (*Wagnerhoz.*) Sreib auf! (*Mohárinéhez.*) Vacsora húsz embernek.

BERTA: *(Elképed.)* Húsz embernek?

BÍRÓ: Rántott levest csináltok, meg krumplit főztök. *(Integet, hogy jó a németnek akármilyen.)*

ADLER: Csirkét ölni! Minden csirkét! Disznót, malacot! Ide tiszturak jönnek!

MOHÁRINÉ: Mindenünet odaadjuk lelket, csak ne haragudjék.

BÍRÓ: *(Bertához.)* Nem lehet ellenkezni. Még nekem is parancsolnak.

ADLER: És bor legyen bőven! Mennyi bor van a pincében?

MOHÁRINÉ: Öt akó talán...

ADLER: Sreib auf. *(Bertához.)* A legjobb itt marad. A többi a legénységnek visszük. Sreib auf! *(A bíróhoz. Vigán.)* Cigány van-e a faluban?

BÍRÓ: Van, ha szét nem ugrottak.

ADLER: Ide kell rendelni! Mink is ide szállunk. Sreib auf.

(Két közkatona jön a faluból.)

1. KÖZKATONA: Jelentem hadnagy uram, nem elég a széna, amit találtunk.

2. KÖZKATONA: Se szalma, amin megháljunk.

ADLER: *(A bíróhoz.)* Szénát, szalmát estére az udvarokra.

BÍRÓ: Hiszen felgyújtották.

ADLER: *(Ordítva.)* Maul haltn! Szénát, szalmát!

BÍRÓ: De ha nincs.

ADLER: Ha nincs, akkor kendet felakasztatom.

BÍRÓ: *(Meghökken.)* Azt mán ne tesszen tenni.

ADLER: Hát van széna, szalma?

BÍRÓ: Hát ha muszáj, hát... Tesszen mondani, hogy muszáj, akkor osztán van.

MOHÁRINÉ: A mienk megmaradt. Hordják szét bíró uram.

ADLER: Ez a helyes beszéd. Hol az a széna?

MOHÁRINÉ: A padláson.

ADLER: *(Felnéz.)* Ott is megállhat egynehány ember. Nézzétek meg, nincs-e valami elrejtve ottan? Lássuk.

1. KÖZKATONA: *(Létrát visz hátra a pince mellé.)*

ADLER, BÍRÓ, KATONÁK: *(el a pince mellett.)*

VII.

Moháriné, Berta, Tikiné meg a Fiú.

TIKINÉ: *(Kívül mingyárt az Adler végszavára sírva.)* Jaj kedves uram, kedves egyetlenegy uram! Ha én ezt tudtam vóna! De megvert az isten, hogy vasárnap is veszekedtem vele...

*(Az úton a bal előtérből a jobb háttérbe két falusi ember szűrrel letakart halottat visz, saraglyán.)*¹⁶

TIKINÉ: *(Követi őket a fiúval.)* Jaj ha ezt tudom, inkább két huszast adtam volna neki minden vasárnap, ünnepnap...

BERTA: *(Keresztet vet magára.)* Isten nyugasztalja.

MOHÁRINÉ: *(Ugyanígy.)* Szegény Tiki, hát ő is odavolt?

TIKINÉ: Oda a bolond! Jaj Uram bocsá... Mikor a többiek megindultak, ő se maradhatott, csak kapi a vasvellt, oszt aszongya, hogy aszongya: Annyuk, lódíts hamar egy karaj kenyeret a tarisznyámba! Mondok: Ne veszítse az eszít kend, hova menne abba a veszödelömbe! De asszongya: Magyar vér buzog énbennem a hét irgalmát, ahol a többi, én is ott.

A FIÚ: *(Kalapját a kezében lógatva kíséri az apját. Hat éves.)* Három németet vert agyon egymaga.

TIKINÉ: Mondok ördög vigye a többit, csak kend maradjon itthon. Nem azér verték-e be a fejit tavaly a követválasztáson is. Három forintomba került. Most megin oda-viszi kend a fejit, ahun beverik. *(Sírva.)* Jaj de most mán úgy beverték...

MOHÁRINÉ: Az én fiam meg elment...

BERTA: Beállt honvédnak.

TIKINÉ: Ki gondóta volna ezt tennap? Még aszongya, hogy aszongya: Vidd el a csizmámat a kovácshoz, mert lötyög rajta a patkó. Jaaajaj... Ha úgy maradt volna, nem mehetett volna el a többivel... Iszen csak tudnám, melyik német a gyilkosa, úgy belevágnám a disznóölő kést... De énhozzám ne is kovártélyozzanak... Jaj csak agyonüthetnék egy németet vagy kettőt...

MOHÁRINÉ: Csillapodj lelkem, ne keseredj úgy el. Látod egy bajból kettő lenne. Ha egyszer meghalt, Isten békéje legyen vele: Lásd az én fiam is elment a honvédekkel. Tudod pedig mennyire féltettem, hogy még ember-korában is a szoknyámhoz volt varrva. Olyan volt mint a bárány. Most ott van: elment. Ki tudja, hol megyen azóta? Csak az bizonyos, hogy egy országúton jár a halállal.

TIKINÉ: Az meg is gyün.

MOHÁRINÉ: Ki tudja? Hátha csak a híre jön meg, a gyász híre? Óh azt a napot ne engedd Isten megélnem!

TIKINÉ: *(A fejét két tenyérbe fogva.)* Jaj, bárcsak én se virradtam volna erre az egy napra. Bárcsak álom volna ez, oszt bárcsak ódalba lökne mán az uram, hogy: Örzse, türköl a kanász, hajtsd ki a gysisznót! *(Sírva el a fiával együtt a temetői úton.)*

VIII.

Moháriné, Berta, Adler, Bíró, Katonák, Wagner.

ADLER: *(A kíséretével visszatér.)*

MOHÁRINÉ: Álomnak is rosszabb volna a rossznál. Szegény Tikiné!

¹⁶ Ne jelenjenek meg előbb, csak a Tikiné végszavára.

ADLER: *(Bertához.)* A vacsorát azonnal készítsétek, mert egy óra múlva bevonul az ezred. Tehén vagy efféle van-e itten?

BÍRÓ: Van tán valami borjú.

MOHÁRINÉ: Van tehenünk is, borjúnk is.

ADLER: *(A katonához.)* A borjút hajtsátok el. Vágjátok le a legénységnek. *(Wagnerral tanácskozik.)*

BERTA: *(Ijedten könyörög.)* A bocit ne bántsák.

ADLER: A borjú nem lesz elég. Vigyétek a tehenet is.

KÖZKATONÁK: *(El a pince mögé.)*

MOHÁRINÉ: *(Elszörnyedve.)* A tehenünket?

BERTA: A Darut. A Darut is elhajtják?

MOHÁRINÉ: Mi joggal veszik el a tehenünket?

ADLER: *(Nyomósan.)* Ez hadi jog.

MOHÁRINÉ: De mink nem bántottuk magukat!

BERTA: A Darút nem engedem. *(Sírva mondja.)*

*(A pince mögött (csupán mozdulatokkal) hajtják a borjút és a tehenet.)*¹⁷

ADLER: Egy óra múlva meglegyen a vacsora. *(El a bíróval és Wagnerral.)*

MOHÁRINÉ, BERTA: *(A kezüket tördelik a pince felé.)* A tehenünket ne bántsák! Legalább a tehenünket hagyják meg! Oh, micsoda istentelenség! Hát mindenünkből kifosztanak!

LENCSI: *(Visszatér. A katonák elől félre ugrik.)* Isten sülyesszen el! *(Mohárinénak.)* Hova viszik azt a tehenet? Jaj a tehenünket elviszik! Jaj a Darut elviszik!

BERTA: Levágják!

LENCSI: Levágják? Szegény párát levágják!? Óh bár a gégájukon rekedne! Bár kavicsá változna minden falat a gyomrukban! Pukkadnának meg, mint a Dániel sárkánya! Hogy a kórságos nehéz nyavalya rántsön görcsöt még a térgyök kalácsába is, akik levágják!

MOHÁRINÉ: *(Búsan.)* „A háború jogán”... Rakj tüzet. Húsz ember jön ide. Tedd fel az üstöt. Fogd össze a csirkét, kacsát, ami még megmaradt.

LENCSI: Micsoda? Hát végségesen elpusztulunk már! Még bizony a Darút kell megfőzőm, megsütöm! No isz azt egyék meg, ahogy én megsütöm! Jaj, hogy törne bele a foga valamennyinek! *(El a konyhába.)*

IX.

Moháriné és Berta, később Falusiak.

BERTA: Nekik minden szabad?

MOHÁRINÉ: Minden ami bűn.

¹⁷ Ahol alkalmas tehen és borjú akad, lehet valósággal is végighajtani a színpadon. De ne próba nélkül. Mert úgy járunk, mint Atilla-Bakó a Nemzeti-színházban.

BERTA: És még vacsorát csináljunk nekik... a saját tehenünkből... Óh a szegény Daru!

MOHÁRINÉ: Átkozott nap ez. Tán az ördögök fekete ünnepe...

BERTA: Legyünk nyugodtak, anyám. Azt mondták, valami ezredes jön ide. Attól én vissza-kérem a tehenet.

MOHÁRINÉ: A borjút is, a borjút is kérd vissza!

BERTA: De maga is kérje édesanyám!

MOHÁRINÉ: Attól a jó kapitánytól. Azt mondtad, kapitány volt.

BERTA: Az az.

MOHÁRINÉ: Az visszaadja, meglásd, visszaadja. Gyerünk hozzá. Vagy igaz, iszen még nem jöttek meg.

BERTA: Hogy főzünk annyinak? Hogy tálalunk annyinak? Tányérunk sincs, poharunk sincs annyi. A szomszédoktól kérjünk? Vajjon ha azt mondjuk, hogy a... *(Szeme jobb előtérbe mered. Rémulten hátrál.)* hogy a... *(Egyik karját mintegy visszatartón nyújtja Moháriné el.)*

Hosszú szünet.

(Két falusi hozza Sándort saraglyán. Sándor arca viasz-sárga. Nyakán az ing véres. Két másik falusi ásóval jön mögöttük. Áthaladnak a színen, s jobb háttéren elő. A halott-hozók leteszik Sándort az udvaron.)

MOHÁRINÉ: *(Füfel. Balsejtelemmel mondatról mondatra fokozódó kínos izgalommal.)* Mért hallgattál el?... Kik jöttek?! Kik járnak itt?!... Kik ezek az emberek?!... Mért nem szólnak?! Mit akarnak?!!

BERTA: *(Sírással küzdve, fojtott hangon.)* Az uramat meghozták.

MOHÁRINÉ: *(Reszketve.)* Hol van? Mért nem szól? Sándor!!!

BERTA: *(Zokogással küzdve.)* Nagyon meg van sebesülve. Győjjön be a szobába. *(Zokogva esik térdre a halott mellett.)* Oh én édes uram!

MOHÁRINÉ: Meghalt!... Meghalt!... Tudtam, hogy meghal! *(Hajába markol. Kimeredt szemmel néz Sándor felé.)* Hol van... Hol van... a fiam... *(Állva a levegőbe tapogat.)* Hol a fiam keze? Vezessetek hozzá! *(Rátapint.)* Oh Istenem. Istenem! *(Ráborul.)*

Hosszú szünet.

BERTA: *(Zokogva.)* Nincs többé uram!

1. FALUSI: A lándzsa-szúrás épp a szívébe ment.

BERTA: A szívet szúrták át, amely az enyém volt.

MOHÁRINÉ: *(Irtózva.)* A szívet szúrták át?¹⁸ Oh a gazok! A szívet szúrták át! Így jöttél haza? Sándor, Sándor! Mért hagytál el engem? *(Az ég felé.)* Istenem, csak egy percre add vissza a szememvilágát; hogy csak mégegyszer láthassam az utolsó eggy édes fiamat!

1. FALUSI: *(Bertához. Búsan.)* Külön sírt ássunk neki, vagy a többi közé tegyük?

BERTA: Oh édes uram, mért nem hallgatott a szavamra?

¹⁸ Ez a kérdés nem a parasztokhoz van intézve. Nem is kérdés, hanem inkább sírás. Ő csak a halottra gondolhat ebben a pillanatban.

2. FALUSI: *(A társához.)* Hiába beszélsz most neki. Ha az én fiam volna, a közös sírba tenném, hogy akik együtt haltak meg a hazáért, együtt is támadjanak fel.

1. FALUSI: Nálunk is lesz egy vértanúk sírja.

(Mind a ketten az útra mennek. Megállnak és várakozón néznek a falu felé. A süvegüket leveszik.)

MOHÁRINÉ: Az utolsó fiamat is én temetem el.

(A színen a plébános és a káplán megy át temetési öltözetben. A plébánoson pluviále. Elöl két ministráns. Egyiknél fekete kereszt, másiknál szentelő. Mögöttük a kántor. A két falusi utánok ballag. El mind jobbra.)

X.

Moháriné, Berta, Adler, Wagner, Négy közkatona.

BERTA: Pusztá már a mi házunk! Árvaság lakik benne! Siralmas árvaság a mi örökségünk!

MOHÁRINÉ: Örökös éjszaka, gyászos vak sötétség borul most már a lelkekre is. Oh Istenem! Mi bünt cselekedtem, hogy kétszer vakítasz meg, kétszer ölsz meg engem? *(A tenyerébe takarja az arcát.)*

ADLER: *(Megbotránkozva áll meg.)* Micsoda disznóság! Ide halottat tenni! ahol a tiszturak vacsorázni fognak!

WAGNER: Dumme gsiht! *(Geschicht.)*

MOHÁRINÉ: *(A tiszt felé fordul.)* Gyilkosok! Gyilkosok!

ADLER: *(A közlegényekhez.)* Fogjátok fel ketten: vigyétek át oda a temetőbe. *(Jobbra mutat. A másik két katonával a pincéhez megy. Két katona gyertyát gyújt és leszáll.)*

BERTA: *(Fölkel és elvonja Mohárinét.)* Anyám.

MOHÁRINÉ: Elviszik? Még holtan is elragadják. Ne vigyétek el! Legalább a holttestét hagyjátok békében!

(Két közlegény elviszi a holttestet jobbra.)

BERTA: Anyám! *(Sírva átöleli. Egy percig némán állnak, aztán megindulnak lassan a halott után.)*

(Szünet, míg el nem távoztak.)

WAGNER: Dumme gsiht!

ADLER: Szapperlot! Tanulj meg magyarul. Ki tudja, nem leszel-e főispán ebben az országban?

WAGNER: Én mintent mekértem: Főispán heiszt obergespán. Ugye hogy tútom mótyarul? *(Nevet.)*

(Két katona felgurít két hordó bort a pincéből.)

ADLER: Üsd ki a dugóját. Kóstoljuk meg. Gurítsatok fel minden hordót. *(Üveg hébérrel kóstolgtatják a bort.)* Jó bor! Jó! császári nektár annyi komisz löre után.

WAGNER: Ih bin son részeg dafon! *(Heje hujázást kifejező mozdulat.)*

ADLER: Te Wagner! Cigány is lesz! Hogy fogunk mulatni! *(Összekapaszkodva ugrálnak.)*
Haj! Haj! Tanulj már csárdást táncolni. Így e: *(Fütyül és mutatja a lábrakást.)* Ki tudja, nem lesz-e polgármester ebben az országban?

WAGNER: Bolgármester heiszt Bürgermeister. Ma este fokom sokat motyarul lernen! Hihhi!
Csak tartok dafon, hogy nagyon elfogok magamat hízni. Itt mindik esznek az emperek.

(A távolból a circumdederunt éneke hangzik halkán három férfi hangon.)

LENCSI: *(Tízig olvas, azután félénken a pitvarajtón.)* Asszonyom. *(Kinéz jobbra, balra.)*

WAGNER: Tyere szép motyar lán táncolni!

ADLER: Gyere csak.

WAGNER: Kalampom!

LENCSI: *(Visszahúzódik.)*

ADLER: Gyere húzzuk ki. *(Az ajtó zárt.)* Nyomjuk be!

(Nekivetik a vállukat s beroppantják. Bemennek. A szín egy percen át üres. Két katona újból két hordó bort gurít elő. Hogy a tiszteket nem látják, isznak.)

1. KATONA: Éljen Mótyarország!

2. KATONA: Éljen a mótyar por!

(A másik két katona visszaérkezik a temetőből. Vidáman ugranak a borhoz.)

1. KATONA: Éljen Mótyarország!

2. KATONA: Hogy a osztrák ihasson jó por!

MIND: Éljen!

1. KATONA: Várjatok, még egy hordó van odale! *(El a pincébe.)*

(A pitvarajtó felpattan.)

ADLER, WAGNER: *(Mésztől csepegő ruhában bukdosnak kifelé.)*¹⁹

LENCSI: *(Meszelővel űzi őket. Az arca piros.)* Az apátok ponciusát! *(Szitkozódva visszatér.)*
Hogy a tályog essék belétek, pofátlan gézengúzok.

(Az ének megszűnik.)

ADLER: *(A meszet rázza magáról. A katonáknak kiált.)* Vasszer!

(A katonák segítenek a két tiszt arcáról a meszet letörölni.)

(Nevetve Wagnernak.) Micsoda bestia!

WAGNER: *(Köpköd és a szemét törülgeti.)* Fenne teremtete! Ez fan ety tigerin!

ADLER: Csinos!

WAGNER: Der teifl zoll zi holn!

¹⁹ Szappanhab.

XI.

Előbbiek, Mayer, Kákó.

MAYER: *(Kezében pisztolyt lógatva kíséri Kákót a faluból.)* Elöttem cigány, elöttem!

KÁKÓ: Jaj csókolom a kezit lábát, iszen...

MAYER: Ha félre mersz ugrani a golyó utolér.

KÁKÓ: Dehogy ugrok instálom, dehogy ugrok, mégha balha volnék, akkor se ugranék.

MAYER: Ide megyünk e! *(Az udvarra mutat.)* Hát titeket mi lelt?

1. KATONA: *(Felgurítja az ötödik hordó bort is.)*

ADLER: Ösmerkedtünk itt a pitvarban. *(A bort kóstolgatja hordóról-hordóra Wagnerral.)*

MAYER: Egy cigányt elő tudtam keríteni. A többi eltűnt mint a kámfor. Mármost hogyan állítsuk elő a többit?

ADLER: Addig lövöldözz a lába-szárába, míg ki nem vallja, hogy a társai hol vannak?

KÁKÓ: *(Kétségbe esetten kapkodja a lábát.)* Hogy tudjam, én azt, instálom, hogy hova szaladtak? Ahány cigány, annyifelé! Ilyen veszedelemben még az ürgelyukba is bebújna az ember.

ADLER: Te bolond, hiszen pénzt kereshetsz. Mit félték marhák? Különben a rajkóitok ott vannak a templomban. Ha itt nem lesztek egy óra múlva mind a négyen, hát ahány cigány-rajkó, mindnek levágjuk a fejét.

KÁKÓ: *(A fejéhez kap.)* Jaj! Jaj! jajajajaj! Itt leszünk instálom, hamarabb is itt leszünk. Még többen is leszünk, mint vagyunk, csak a rajkókat ne tessék bántani. Jajajajajaj! Nekem három van. Egyik gyönyörűbb mint a másik.

ADLER: De még a feleségedet is elvisszük. Hol a feleséged?

KÁKÓ: *(Ijedten.)* Nincsen instálom. Sohse is vót. Törjön el a hegedűm farsang közepén, ha volt feleségem. Tessék elhinni, eljövök. Vagy inkább a feleségemnek az anyját tessék elvinni. Még az is fiatal asszony.

MAYER: No csak eredj.

KÁKÓ: *(Jajgatva el.)*

MAYER: *(Mosolyogva.)* Az úton csíptem el a frátert. Az ezredes örülni fog. Kik jönnek még ide? *(Wagnertől elveszi a lisztát és német szavakat mormol.)*

Pompás! Itt jó a bor.

ADLER: *(A katonának.)* Ezt a hordót gurítsátok vissza. A másiktól töltsetek meg három-négy pintes üveget. Első bornak jó lesz az is. A többi hordó mehet.

(A katonák a parancs szerint lehető kevés mozgással a háttérben dolgoznak.)

XII.

Adler, Wagner, Mayer, Moháriné, Berta, később Lencsi, Berta:

BERTA: *(Mohárinét a karján vezeti. Lassan lépkednek a temető felől.)*

MAYER: Magunknak gyujtottuk fel a falut. Most hálhatunk a szabad ég alatt. Az ezredes úr a plébánoshoz akart szállni. Gondolta, annak jó a konyhája, debiz abba még a szakácsné is beleégett.

ADLER: Az ezredes úr itt pompás helyen lesz. Szívesebben hál mindig jómódú parasztnál.

MOHÁRINÉ: *(Bús méltósággal néz rájuk, aztán rekedten, sötéten, nyugodtan.)* Mit akarnak az urak?

MAYER: *(Nyájasan.)* A maga kvártélyosai vagyunk, jó asszony. Elfelejtette?

MOHÁRINÉ: Nekem nincsenek kvártélyosaim. *(Elvető mozdulat.)* Menjenek innen!

ADLER: *(Türelmetlenül.)* Húszan jönnek ide vacsorára. Hiszen megmagyaráztam.

MOHÁRINÉ: *(Fokozatos haraggal, minden szót hangsúlyozva.)* Nem adok vacsorát senkinek. Takarodjanak innen!

ADLER: No-no!

MAYER: De jóasszony, hiszen bejelentették.

MOHÁRINÉ: Egy falatot se esznek itten! Pusztuljanak! Pusztuljatok innen haramiák! Országfosztogató gazemberek! *(A két öklét rázva.)* Gyilkosok! Gyilkosok! *(Dühös zokogással.)* Gyilkosok! *(Berta vállára borul.)*

BERTA: Gyilkosok! az uram vére van a kezeteken! És még idejöttök!

WAGNER: *(A kardja markolatjára csap. Toppant is. Ordítva.)* Maul haltn! Lesz vacsora! Vagy felakasztattaték falamennyi. Kruciturki ferfluhte nación.

LENCSI: *(Elképedve kilép.)*

MAYER: *(Bertához nyugodtan.)* Ne bolondozzanak. Az ellenséggel nem jó ellenkezni.

MOHÁRINÉ: *(Zokogva.)* Megigérték, hogy nem bántják... Hogy megigérték...

ADLER: *(Szigorúan pattogna.)* Ki van adva a parancs. Mindennek meg kell lenni. Egy óra múlva itt leszünk.

MOHÁRINÉ: Nekem nem parancsoltok sehonnai kardos betyárok, országbitangló, cudar németek!

MAYER: *(Csillapítón.)* No-no.

ADLER: *(Mérgesen.)* Nem parancsolunk? Hát majd ide állítunk tíz embert kutyakorbáccsal a hátatok mögé...

MAYER: Ne beszélj így velök.

WAGNER: Mit esofirozod magadat?

MAYER: Meglesz itt minden. Te Wagner, tudsz te lampiont csinálni?

WAGNER: Hogyne.

MAYER: Hát csinálj egynehányat. Ide fel fogjuk függeszteni. Jó sokat. Az ezredes úr örülni fog.

(Mind a három indul a falu felé.)

XIII.

Pista, Előbbiek.

PISTA: *(A falu felől jön. A haja vizes. Kelletlenül köszön a tiszteknek, s félre áll, hogy el-
mehessenek mellette.)*

ADLER: *(Ránéz.)* Ez a sánta gazember is ott volt.

PISTA: Én? Dehogyan.

ADLER: Hát mitől vizes a hajad? Kimosdottál a vérből gazember.

PISTA: Dehogyan. Csak mosdottam. Mosdani is kell néha...

MAYER: *(Adlerhoz.)* Hagyjad. Gyerünk az ezredes úr elé. *(Mind a hárman el.)*

XIV.

Pista, Moháriné, Berta, később Lencsi.

PISTA: *(Utánuk néz.)* Bezony ott vótam! Be is roppantottam egypár nímötnek a fejét. *(Az
asszonyokhoz.)* Szegény Sándor énmellettem állt, mikor gyüttek ezek a zsványok. Mer azér,
hogy katona-ruha van rajtuk, csak zsványok ezek. Úgy estek ránk, mint a jégeső.

MOHÁRINÉ: Ezek, úgye?

PISTA: Ezek hát. Iszen rámösmertek. De kerüljön csak erre még egy honvédsereg, majd iszen
még jobban megösmersedünk. Szegény Sándor... *(Sírásra pislog. Érzékenyülten.)* Ember volt!
(El jobb előtérén.)

MOHÁRINÉ: *(Az öklét rázza a falu felé.)* És még ide szállnak!

LENCSI: *(Kilép a konyhából.)* Hol a gazduram?

MOHÁRINÉ: A temetőben Lencsi, a temetőben! *(Berta vállára borultan sír.)*

LENCSI: *(Sírva.)* Oh, teremő szentatyám! Ezek a bibic-lábú németek! Bár valamennyi
csontot nyelne, meggebedne! Aztán még idejönnek vacsorázni! Szórt meg szurkot keverek a
gombócba, hogy megpukkadjanak.

MOHÁRINÉ: *(Főlegyenesedik. Arca egy percre mintha megkövülne.)* Eredj a konyhába.
Süss, főzz!

LENCSI: Oh hogy a tályog... hogy a rossz nyavalya... Bár fúvódnának fel, mint a tehén a
vizes lucernától... Bár az Isten átváltoztatná békává őket, hogy bottal verhetném agyon
valamennyit. *(Be a konyhába.)*

XV.

Berta. Moháriné.

BERTA: Anyácskám, én nem főzök. Én az uram gyilkosainak nem főzök.

MOHÁRINÉ: Pusztítsuk el őket Berta, pusztítsuk el! A háború jogán! A háború jogán!

BERTA: Oh hiszen csak tudnám. Valamennyit megfojtanám, koporsóba gyűrném, ha lehetne.

MOHÁRINÉ: Meg? Meg tudnád tenni?

BERTA: Kést a mellüknek! Kést a nyakuknak, mikor alusznak! A vért lemosni csak vérrel lehet!

MOHÁRINÉ: *(Megragadja a kezét.)* Esküdj meg, hogy megteszed, amire kérlek.

BERTA: *(Dühös készséggel.)* Mindenre anyám! Mit cselekedjek?

MOHÁRINÉ: *(Lihegve.)* Esküdj meg előbb... Itt, itt a keresztnél. *(Odavonja.)* Hogy segítesz nekem... elpusztítani... megboszulni a fiam vérét... a fiamat!

BERTA: *(Felnyújtja a kezét.)* Esküszöm! Esküszöm! Az uram véérére! Isten engem úgy segéljen! *(Elhatározottan.)* Mit cselekedjek?

MOHÁRINÉ: *(Halkan, lihegve.)* Reggel mérget tettetek oda a kalitkába. Add ide.

BERTA: *(Érte rohan. Szünet, míg kiveszi és nézi.)*

MOHÁRINÉ: *(Utána megy.)* Add ide.

BERTA: *(Susogva.)* Az ételbe teszem.

MOHÁRINÉ: Oda oda! *(Hangosan.)* Forduljon fel mind! Hogy még a pokolba is dögölten hulljanak!

BERTA: A levesbe szórom! Mindenbe belekeverem.

MOHÁRINÉ: Nem! Add ide! Nem engedem neked. Az én kezemtől vesznek el! Én legyek az irtó! Én nyomom rájuk a halál bélyegét. *(Elveszi a mérget és gépies mozdulattal zsebre vagy a kebelébe rejti.)*

XVI.

Előbbiek. Plébános.

PLÉBÁNOS: *(Nyugodt haladásban visszatér a káplánnal, kántorral, ministráns fiukkal. Az egyházi ruhákat a két ministráns viszi összehajtogatottan. Moháriné következő beszéde kezdetekor tűnnek elő.)*

MOHÁRINÉ: *(Folytatja.)* Az Isten nem segített meg. Most az ördöghöz imádkozok: *(A földre néz.)* Lucifer! Belzebub! pokolbeli szörnyetegek ti! Szálljatok fel a föld kénköves, bűdös, fekete gyomrából! Az én kezemmel áraszatok véresőt, dögvészt, kolerát! Hogyha az én jajsírásom nem szakította át az égi felhőket, szakítsa át e gazok kínos ordítása és rázza meg az Isten trónusát odafenn!

PLÉBÁNOS: *(Megáll. Kísérete tovább halad.)* Asszonyok! Mit beszéltek? Csillapodjatok! Az Isten adta, az Isten mégegyszer adhatja.

MOHÁRINÉ: Nem hiszek Istent! Az én nyelvem nem mondja el többé a hiszekegyet! Ti papok is csak ámítjátok a népet! Van pápa Rómába, Krisztus helytartója: mért nem vágta a császár fejéhez az Isten tíz parancsát?

PLÉBÁNOS: *(Bertának.)* Fektesd le. Tégy borogatást a fejére.

MOHÁRINÉ: Fektesse le. Majd én fektetek le mást! Én a vak erőtlenség erősebb leszek, mint a fegyveres férfiak! Nézze ezt a kezét. *(Öklét kinyújtja.)* Látott-e már lángoló kezét? A háború jogán... Jer Berta! Nekünk már nem prédikál a pap!

XVII.

Előbbiek. Adler, később Funkel.

*(Közkatonák tisztí kofferüket cipelnek.)*²⁰

ADLER: Ide tegyétek be. Asszonyok! Mutassák meg nekik az ezredes úr szobáját.

BERTA: *(Sötétén.)* Erre. *(Ajtót tár nekik s velük be.)*

ADLER: *(Mohárinéhez)* Készül-e a vacsora asszonyság?

MOHÁRINÉ: *(Jelentősen.)* Készül. Készül.

ADLER: *(Bizalmaskodva.)* Mondja: jó vacsora lesz?

MOHÁRINÉ: *(Keserű mosollyal.)* Jó! Megnyalják az urak utána a szájukat még a másvilágon is! *(Megbotlik az ásóban. Fölveszi s el a pincébe.)*

ADLER: *(Jókedvűen.)* Ezt már szeretem!

XVIII.

Plébános. Adler, később katonák.

PLÉBÁNOS: Kérem hadnagy úr.

ADLER: Tessék.

PLÉBÁNOS: Az a két nő nagyon el van keseredve.

ADLER: *(Lenéző hetykeséggel s vidáman.)* Az minket nem zseníroz.

PLÉBÁNOS: Attól tartok, valami meggondolatlanságot cselekszenek.

ADLER: Mit? Felakasztják magukat? Minket az se zseníroz.

(A privátdienerek visszatérnek a szobából.)

PLÉBÁNOS: De kérem ez... *(Elhallgat, hogy a katonákat meglátja.)*

ADLER: *(Az egyik katonához.)* Megmagyaráztátok, hogyan készítse a mosdót, az ágyat? Az ezredes úrnak három vánkost. A kapitány úrnak négyet.

1. KATONA: Már csinálja.

ADLER: Rendeljetek még négy asszonyt ide, hogy főzni segítsenek. De ne holmi penészes vasorrú bábákat!

1. KATONA: *(A szemével csillantva.)* Értettem hadnagy úr. *(Köszön és el.)*

²⁰ Akkor jelennek meg, mikor már a két asszony az ajtóhoz ér.

PLÉBÁNOS: Kérem: attól tartok, hogy az a két asszony elkeseredésében...

ADLER: *(Legyint.)* Ha elkeseredtek, majd megcukrozzuk őket. Értjük mi azt. Még meg is táncoltatjuk őket. Még a vak is ugrál a végén, majd meglássa.

PLÉBÁNOS: Az a két asszony boszút emlegetett: mérget. Papi kötelességem...

ADLER: *(Legyint.)* Hozzá vagyunk mink ahhoz is szokva. Minden faluban emlegetik. Kút-mérgezés, ételmérgezés. Ismerjük mi már ezeket a frázisokat. Különben nekünk nem árt már a mérge se, csak az a fő, hogy jól be legyen rántva, sózva, paprikázva. *(A temető irányában lát valakit és szalutál.)* Szervusz!

PLÉBÁNOS: Papi kötelességem megakadályozni a bűnt. Ha ön a figyelmeztetésemet nem fogadja komolyan, az ezredes úrnál jelentkezek.

ADLER: Kérem, nagyon köszönöm. Intézkedni fogok.

PLÉBÁNOS: Szavára mondja?

ADLER: *(Méltósággal.)* Szavamra mondom. Különben, hogy teljesen nyugodt legyen ön, plébános úr, tudja meg, hogy a gazdát, gazdasszonyt rendesen odaültetjük, udvariasság színén, az asztalhoz, és neki velünk kell ennie. Megnyugszik ebben? *(Kezet nyújt.)*

PLÉBÁNOS: *(Könnyű elhárító mozdulat.)* Megnyugszom.

ADLER: *(Sértődötten csap a kardjára.)* Mért nem fogadta el kezemet?

PLÉBÁNOS: Az már nem kötelességem.

ADLER: Ön keresztény pap! Önnek nem szabad különbséget tennie ember és ember között!

PLÉBÁNOS: *(Méltóságos nyugodtan.)* Ha arról van szó, hogy gyónni akarnak, vagy hogy utolsó kenetet adjak, megteszem, de osztrákkal én kezet nem szorítok soha. *(Megfordul és megy a falu felé.)*

XIX.

Előbbiek, Funkel.

FUNKEL: *(Akkor tűnik elő, mikor a pap már vagy tizet lépett. Derült arccal siet a plébános után.)* Plébános úr! Jónapot plébános úr! Nem ismer rám ugye? No mindegy. Igaz, hogy meghalt itt a gazda? Mohári.

PLÉBÁNOS: *(Nyugodt közömbösen.)* Az imént temettük. *(Megfordul. Útközben visszapillant Funkelra és el.)*

XX.

Funkel, Adler.

FUNKEL: *(Élénken.)* Te pajtás: engem nem ide szállásoltak. A manó vigye el azt a Wagnert!

ADLER: Nem jó a szállásod?

FUNKEL: Nagyon is. Ágyat kaptam, valóságos ágyat.

ADLER: Hát akkor mi a panaszod?

FUNKEL: Nézd kamerád... Te ugye itt vagy szállva?

ADLER: Itt, de én csak szénán hálok.

FUNKEL: Hát éppen azért. Nem cserélnél velem?

ADLER: *(Nevet.)* Nem én.

FUNKEL: De kérlek. Auf meinem eerenvort! A legtisztább ágy ami elképzelhető.

ADLER: És hol vagy szálláson?

FUNKEL: A harangozónál. A templom mellett.

ADLER: Dehát akkor mért akarsz szalmán hálni?

FUNKEL: Hát... tudod ma neveztek ki hadnagynak, együtt szeretnék lenni a kamerádokkal.

ADLER: *(Nevet.)* Engem nem szedsz rá! Itt ma jó vacsora lesz. Csak eredj te abba a finom ágyba.

FUNKEL: De ott is jó vacsora készül.

ADLER: *(Nevet.)* Nem. Nekem elvem, hogy este lakást nem változtatok. Apám halálos ágyán fogadtam meg, hogy este nem cserélek lakást.

FUNKEL: Te Adler. Adok két forintot ráadásul.

ADLER: *(Nevet.)* No az fene rossz hely lehet: Síró csecsemő. Voá-voá! mi? Kute naht!

FUNKEL: Szentuccse nincs ott csecsemő! Te Adler! Adok öt forintot.

(A katonák visszatérnek.)

ADLER: Öt forintot? *(Vakaródzik.)* Adj tízet.

FUNKEL: Gemacht! *(Az erszényét vonja elő.)*

ADLER: És azonfelül itt vacsorázhatok veletek.

FUNKEL: Azt megteheted. Az nekem mindegy. *(Jobbra pillant és haptákba mered.) (Halkan.)* Az ezredes.

XXI.

Előbbiek, Ezredes, Mayer, Gimpel, Weiss, Bíró.

BÍRÓ: *(A kalapját a kezében lógatja.)* Én magam tömtem finom jó szalmát a kapitány úrnak az ágyába. Abba alhatik. A ma ellett bornyút se helyezhetjük gyengébb szalmára, tessék elhinni. Alhatik azon, akár a gyermek az anyja ölibe.

EZREDES: *(Főhercegi magyar nyelven.)* Jegyezze meg, hogy ha a kapitány úr nem lesz megelégedve, felakasztatja magát.

BÍRÓ: Csak nem tán!

EZREDES: Hadjáratban nincs pardon. És ha a katonaság nem lesz megelégedve a lakossággal, akkor is felakasztatja magát. Hadjáratban nincs pardon. *(A tisztetekhez magyarázón.)* Wolf kapitány elrontotta a gyomrát a fenezsíros magyar ételekkel.

BÍRÓ: *(Keserűn.)* Én többet nem tehetek, minthogy átadtam a házamat, átadtam a feleségemnek az ágát; magam pedig a puszta földön hállok. *(Elkeseredetten.)* Ha fel tetszik akasztatni, akkor legalább nem hállok a puszta földön. Tessék: Ez az ezredes úrnak a szállása.

EZREDES: Nekem mindegy. Én katona vagyok.

BERTA: *(Kilép. Pillantást vet az ezredesre. Sötéten a konyha felé.)*

FUNKEL: *(Kézintéssel köszön neki a szin tulsó feléről és szalutál is. Boldogan.)* Berta! Vendéged vagyok.

BERTA: *(Megáll. Meghökkenve mereszti rá szemét, aztán egyszer mélyen lehúnyja a szemét és változatlan arccal megy tovább a konyha felé.)*

Kárpit.

HARMADIK FELVONÁS.

Ugyanaz a szín, de lampionokkal díszítetten. A lampionok dróton lógnak, de csak két oldalt és a háttér felső vonalán. A fényük ne legyen erős.

Az asztal más asztalokkal van megtoldva, rajta fehér teríték, parasztos tányérok, poharak, palackok.

A háttér fekete vagy holdas csillagos. A kárpit felszállásakor egy percig tartó elsötétedés legyen, hogy a lampionok színe kiemelkedjék, azután, hogy a történet tovább folyik, a lampiondísz jelentéktelen kérdés.

I.

Az összes osztrák tiszték, néhány közkatona.

GIMPEL: *(A konyháról jön.)* A vacsora kitűnő lesz, jelenthetem. Bableves, csirkegulyás, túrós csusza!

WAGNER: Mondtad, hogy ne tegyenek bele sok paprika?

ADLER: Azt már én elintézttem.

MAYER: A magyarok teljesen visszavonultak. Úgylátszik erősítést várnak. Az ezredes úr most kapott értesítést.

(A tiszték érdeklődve állják körül s hallgatják.)

II.

Előbbiek, Cigányok.

CIGÁNYOK: *(Szomorún.)* Szerencsés jóestét kívánok.

SCHWARZ: Szervusz atyafiak! No megismertek-e?

CIGÁNYOK: *(Meghökkennek.)* Sohse láttuk a nagyságos urat! *(Arcukat lehetőleg elváltoztatják: egyik felfújja, másik beszívja, harmadik a szemöldökét görbíti el.)*

KÁKÓ: *(Pikleshez.)* Láttad te valaha a nagyságos urat?

PIKLES: Hacsak akkor nem, mikor kéthetes csecsemő voltam.

SCHWARZ: Ma reggel melyitek fricskázott orron?

CIGÁNYOK: Mink nem, instállom.

PIKLES: Reggel mink nem is voltunk itthon.

LÜTYŐ: Vályogot hánytunk a szomszéd falúban.

SCHWARZ: Ejnye gazemberek! Hát nem tik akartátok elszedni a ruháimat?

CIGÁNYOK: Dehogy is, csókolom a kezsit, lábát.

KÁKÓ: Nem vagyunk útonállók.

PIKLES: Azok más cigányok lehettek.

KECSEGE: Még a magunkét is odaadjuk inkább, ha kell.

SCHWARZ: *(Kákóhoz.)* Hát azt a cipőt hol vetted, ami a lábadon van?

KÁKÓ: *(Ijedten.)* Karácsonykor kaptam instálom a Jézuskától, a plébános úrnak a szemétdombján. Phü de meleg van!

Hogy a levest hozzák a cigányok hátra vonulnak.

III.

Előbbiek, Berta, Asszonyok. Később Moháriné.

BERTA: *(Az asszonyokkal nagy paraszti tálakban hozza a levest a konyhából.)*

ADLER: *(Bertához nyájasan.)* Az nem úgy van. A katonák fognak tálalni. A szép gazdasszonynak itt a helye köztünk.

EZREDES: Natürlih. *(Leül a főhelyre. A tiszték is leülnek.)*

FUNKEL: Azt nem engedjük el.

BERTA: *(Bús arccal szabadkozik.)* Oh kérem, nem vagyok én arra méltó.

MOHÁRINÉ: *(Kilép a szobából és Berta felé néz.)*

EZREDES: Csak üljön le.

ADLER: Az öreg mamának is itt a helye. *(Megfogják ketten Bertát a karjánál és az asztalhoz ültetik.)*

MOHÁRINÉ: Nem kívánok az urakkal egy tálból enni.

MAYER: Semmi szerénykedés! Maga oly derék asszony... Mondtam már az ezredes úrnak is... Köztünk a helye. Megbecsüljük.

MOHÁRINÉ: Nem akarok...

MAYER: Így illik...

MOHÁRINÉ: *(Sötéten.)* Így illik? Jó. *(Leül ahová vezetik.)*²¹

EZREDES: A leves kitűnő.

MAYER: Ha költő volnék, ódában örökíteném meg. „Óda a bableveshez.” Azt az ódát mindenki elolvasná.

WAGNER: Hiába, csak a magyarok... Vi szagt man dasz?

ADLER: *(Bertához.)* Sós ez a leves. Kóstolja meg.

BERTA: *(Mégkóstolja.)* Hogy volna sós? *(Nem eszik sem ő, sem Moháriné.)*

FUNKEL: *(Bertával szemben ül.)* A magyar asszony nem sózza el a levest. Igaz-e Berta?

²¹ Rendező úr! A két nőt úgy ültesse, hogy a később történőkben arccal a nézőtér felé legyenek.

BERTA: *(Nem felel. Csak a többi szembenülőre néz komolyan, hidegen.)*

A katonák a pecsenyét hozzák. Más palackokat is tesznek az asztalra.

EZREDES: A bor kitűnő.

MAYER: Még ennél jobb is van.

ADLER: *(Bertához.)* De mintha valami dohos íze volna.

BERTA: *(Nyugodtan.)* Nem lehet.

MOHÁRINÉ: *(Sötétben, mozdulatlanul ül eddig a tiszték feje fölé irányított szemmel. Megmozdul.)* Az én boromnak nincs doha.

ADLER: De kóstolja csak.

MOHÁRINÉ, BERTA: *(Nyugodtan megkóstolják.)*

ADLER: *(Bertához.)* De ennek a másoknak ecetes a mellékíze. Ebből már nem engedek. Kóstolják csak.

MAYER: Ugyan mit beszélsz olyan vadakat!

MOHÁRINÉ: *(Föláll. Sértődötten.)* Mért kóstoltatnak velünk mindent? Talán azt hiszik...

MAYER: Mit molesztáljátok őket!

MOHÁRINÉ: Ha azt hiszik hát... *(Kiissza a poharat fenékgig s leteszi.)* Itt van. *(Leül s mozdulatlanul, kövült arccal ül, mint eddig.)*

FUNKEL: *(Föláll.)* Ezredes úr, ezért a két asszonyért én felelek.²² Ismerem őket régen. Éltem én itt ebben a faluban, mikor... alispán voltam. Az idősebbik, méltóztatik látni, vak. A fiatal... a fiatal... *(Meghajol és leül.)*

ADLER: *(Jóllelkűen.)* Nohát nem kell többet kóstolni.

SCHWARZ: Megisszuk mi magunk is.

EZREDES: *(Fölkel.)* Uraim, az első gondolat és első pohár bor a legelső osztrák emberé, dicsőségesen uralkodó császárunké. *(Köp.)*

MIND: *(Fölkel már az első szavaknál. A két nőt is felállítják.)*

CIGÁNYOK: *(Az előtérbe kerülnek s a hangszereiket készen tartják.)*

EZREDES: Isten engedje, hogy e fáradságos hadjárat hervadhatatlan babérokkal díszítse a dicsőségesen uralkodó császárság fegyvereit, hogy a lázadókat megtörve, az országot az ellenségtől megtisztítva hősi kardunkat a felséges császárért és a monarkia nagyhatalmi erejéért továbbra is diadalmas önérettel viselhessük.

MIND: Hoch! Hoch!

(Tust húznak.)

ADLER: Nem azt kell ilyenkor húzni, marhák. A császári himnuszt!

CIGÁNYOK: *(Összenéznek.)* A császári himnuszt? *(A vállukat vonogatják.)*

ADLER: Gotterhaltét.

KÁKÓ: Sohse járt ebbe a faluba a császári nóta instállom.

²² A hangsúly ezen van: én.

ADLER: *(A kardot szúrásra emeli.)* Mingyár a hasadba mártom!

CIGÁNYOK: *(Jajgatnak.)*

ADLER: Majd én primázok. *(A kardot rázza.)*

CIGÁNYOK: *(Ijedten tanakodnak.)*

LÜTYŐ: Hát instálom csak tessék füttyölni.

ADLER: *(A karddal taktust intve füttyüli az első négy hangot.)*

CIGÁNYOK: Tudjuk, már tudjuk! *(A Gotterhalte taktusát utánozva kezdik a Vékony deszka kerítést.)*

ADLER: Nem az!

EZREDES: *(Leül.)* Játszanak, amit akarnak.

CIGÁNYOK: *(A háttérbe mennek s halkan valami kesergőt játszanak.)*

MAYER: *(Az ezredeshez.)* Csak olyan vályogvetők ezek. Azt hittem, hogy többet tudnak.

EZREDES: A bor igazi magyar, tüzes...

MAYER: Még ennél jobb boruk is van. *(Mohárinéhez.)* Ugye van még abból a nagyon régieből?

MOHÁRINÉ: Van. Odale van a pincében, leghátul négy üveg. El van ásva, csak a nyakuk van ki. Deszka van rajta.

ADLER: *(Int egy katonának, hogy hozzák fel.)*

MAYER: Az olyan bor, ezredes úr, hogy az ember jobb kézzel issza, balkézzel meg önkénytelenül is szalutál vele.

FUNKEL: Berta te se nem eszel, se nem iszol.

MAYER: *(Odatartja a tálat.)* No szép menyecske, tessék.

MOHÁRINÉ: *(Hangosan.)* Egyél, nehogy azt gondolják... Én is eszek...

BERTA: *(Vesz és eszik.)*

MAYER: Tessék, öreg mama.

BERTA: *(Vesz a Moháriné tányérjába.)*

ADLER: *(A felhozott bort az asztal közepére téteti. A katonák minden pohárba töltenek.)*

MAYER: Ez az! Ezredes úr. Micsoda szín!

SCHWARZ: Micsoda zamat! Ennek csakugyan szalutálni kell.

FRÖHLICH: Gott, taz iz e wein!

MOHÁRINÉ: Harmincadiki. *(Mióta az óbort felhozták, merevsége eltűnt, mosolyog; a szemöldöke meg-megrándul; az arca, mozdulatai élénkebbek.)*

EZREDES: Az ember nem is gondolná, hogy ilyen háznál, ilyen bort talál. *(Csak megkóstolja és leteszi.)*

ADLER: Hja! Magyarország az osztrák paradicsomi gyarmata.

MOHÁRINÉ: A fiam lakodalmáról maradt. Nagy nap emléke. Öröm minden cseppje. Annyi volt akkor az örömünk, hogy ime, négy palackkal meg is maradt. Igyanak.

MAYER: Délben csak egy üveggel adott.

MOHÁRINÉ: Most mind feladtam. Őneki nem kell többé... *(Szíves hangon.)* Tessék, igyanak! Igyanak! *(Elfogyón, utoljára, mintha susogna.)* Igyanak, igyanak...

MAYER: *(A szája szélét nyalogatva.)* Különös... Mikor issza az ember, kellemes az íze, de mikor lemegy...

MOHÁRINÉ: *(Szinte nevetve.)* Oh dehogy *(A nyakát kinyújtva, szemét tágra nyitva fülel.)*

SCHWARZ: Valami kellemetlen utóíze érzik...

Hosszú szünet. A zene elhallgat. A tiszték arca elkomolyodik. Kedvetlenül esznek. Némelyik az arcát fintorgatja.

FUNKEL: *(Eddig csak evett, most megtörli a száját és pohárért nyúl.)*

BERTA: *(Ideges rándulással villámgyorsan ráteszi, szinte rácsapja a tenyerét a Funkel poharára és kimeresztett szemmel ránéz.)*

FUNKEL: *(Megdöbbenve néz reá.)*

(Mindnek a szeme Bertára fagy. Szünet addig, míg lassan ötig olvasunk.)

MAYER: *(Betegen fölkel.)* Bocsánat... nekem ki kell mennem... *(Visszahanyatlik.)*

ADLER: *(Föhláll. Ordítva Bertához.)* Kuttya! Megmérgeztél!

MIND: *(Rémülettől meredten bámul.)*

FUNKEL: *(Fölkel.)* Ez a nő ártatlan!

MOHÁRINÉ: *(Fölkel nyugodtan, diadalmas arccal, a szavakat szinte egyenkint mondva.)* Én vagyok, aki megmérgeztelek benneteket, én! A fiamat megöltétek, a házamat felprédáltátok. Vérszagú császári hóhérok! Ti emberképű hollók! Most torkotokon a döghalálnak ujjá. Dögöljete meg! Dögöljete meg! Még az Isten színe elé is dögölten bukjatok.

TISZTEK: *(Eltorzult arccal kinlódnak. Beteg hörgőhangon.)* Orvost!

MAYER: *(A földre bukik és ott fetreng.)* Orvost!

ADLER: *(A közkatonákhoz.)* Fogjátok meg.

KÖZKATONÁK: *(Megragadják Mohárinét. A kezét megkötik. Más fegyveres közkatonák jönnek a háttérből s körülállják.)*

BERTA: *(E jelenet alatt s mindvégig háttal a falhoz támaszkodva áll, s két tenyerét a falhoz tapasztva, meredt szemmel nézi a történendőket.)*

MOHÁRINÉ: *(Adler végszavára.)* Fogjátok meg! Hogy el ne szaladjak! Kössetek meg, hogy ne kelljen reszketnetek tőlem! Ti hősök, ti asszonyverő hősök. Húzzatok deresre engem is, mint az úri asszonyokat szoktátok! Korbácsoljatok meg! Ti dicső hősfiai! Nézzetek s gondoljátok, hogy az anyátok teste fekszik a deresen!

EZREDES: A háborúi jog alapján rendelem: kivégeztessék azonnal!

KÖZKATONÁK: *(Mohárinét a kereszthez állítják. Négyen a szín közepére állanak. Fegyvereket lábhoz eresztve tartják.)*

MOHÁRINÉ: *(Míg kísérik s felállítják.)* A vérem kell? Nem az első vér, mely fejetekre hull! nem is az utolsó, ti vérvívó besték! Vigyétek haza az én piros véretem a talpatokon és mutassátok meg a császártoknak, akit fölköszöntöttetek. Mondjátok neki: „Ime egy vak magyar

asszony vére, aki egymaga húsz németet megölt, de legyőztük őt; tűzz a mellünkre aranykeresztet!” *(Hangtalanul kacag.)*

1. KATONA: Térdelj le!

ADLER: *(Kivont karddal oldalt áll.)* Imádkozzál!

KÉT KATONA: *(Lenyomja durván Féltérdre.)*

MOHÁRINÉ: Az én imádságom! „Átok! Átok reátok! Mindörökkön! Ammen!”

ADLER: *(Karddal int.)*

KÖZKATONÁK: *(Vállhoz emelik fegyveröket és céloznak.)*²³

(KÁRPIT.)

²³ Figyelmeztetem a rendezőt, hogy Moháriné végszava után ötig olvastasson a kortina leeresztéséig. A vidéki színingazgatókat pedig arra kérem, hogy ne süttessék el a puskákat.